MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TEISĖS FILOSOFIJOS KATEDRA

ANGELĖ PLANČIŪNAITĖ
TEISĖS IR VALDYMO NEAKIVAIZDINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA

TEISĖS NORMŲ AKTŲ SISTEMINIMAS IR JO RŪŠYS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. Ernestas Spruogis

Vilnius, 2006

TURINYS

Įvadas……. 3

1. Teisės normų sistema…….. 9

2. Teisės normų aktų sisteminimo svarba……... 12

3. Teisės normų aktų sisteminimo rūšys……. 16

   3.1. Teisės normų aktų apskaita……... 18

   3.2. Teisės normų aktų inkorporacija……... 19

   3.3. Teisės normų aktų konsolidacija……... 21

   3.4. Teisės normų aktų kodifikacija……. 22

4. Lietuvos teisės normų aktų sisteminimo teisinė bazė……. 24

5. Elektroninio teisės normų aktų sisteminimo ypatumai……... 30

6. Aplinkos apsaugos teisės normų aktų sisteminimo patirtis…… 33

   6.1. Sisteminimas pagal reikšminius žodžius…….. 33

   6.2. Sisteminimas leidžiant oficialų teisės normų aktų rinkinį „Aplinka“……... 34

   6.3. Oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ reikalingumo tyrimo pagrindimas…….. 36

   6.4. Anketos sudarymo principai……. 37

   6.5. Oficialaus teisės aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimo ir poreikio apklausos anketos sudarymo principai…….. 39

   6.6. Apklausiamųjų imties tūrio parinkimas ir jo būdai…….. 41

   6.7. Apklausos rezultatų bendrasis vertinimas……. 44

   6.8. Apklausos kiekybinių rezultatų apžvalga ir jų vertinimas…… 45

   6.9. Apklausos kokybiniai rezultatai ir jų vertinimas…….. 47

Išvados……... 50

Literatūros sąrašas……. 52

Santrauka……... 55

Priedai…… 58

ĮVADAS

Valstybėje žmogaus, visuomenės, valstybės santykius reguliuoja teisės normos, kurios suformuluojamos teisės normų aktuose. Teisės normų aktas tai tautos, valstybės institucijų, pareigūnų ar pavienių asmenų tam tikra tvarka priimtas oficialus rašytinis dokumentas, kuriame yra suformuluotos teisės normos.[1] Valstybėje kasmet teisės normų aktų daugėja, juos priima įvairūs teisėkūros subjektai. Teisėkūra negali sustoti kuriame nors raidos etape, todėl ji vystosi atsižvelgdama į žmogaus teisių saugos poreikius. Teisės normų aktų gausybėje darosi sunkiau orientuotis. Todėl reikia atitinkamai sutvarkyti galiojančius teisės normų aktus, juos stambinti, grupuoti į atitinkamą moksliškai pagrįstą sistemą, išleisti įvairius jų rinkinius.[2]

Teisės normų aktų sisteminimo poreikis atsirado prieš keliasdešimt šimtmečių. Vienas iš pavyzdžių gali būti Bizantijos imperatoriaus Justiniano (482 – 565 m.) Įstatymų sąvadas.[3] Lietuvos istorijoje teisės normų aktų sisteminimo pavyzdžiais galime laikyti Kazimiero teisyną (1468 m.), tris Lietuvos Statutus (1529, 1566, 1588 m.). Lietuvos statutai laikomi visuotinės kodifikacijos rezultatu, nes sistemino įvairių teisinio reguliavimo sričių teisės normų aktus. Statutai apėmė konstitucinės, baudžiamosios, civilinės, šeimos, administracinės teisės normas. Jie taip pat sistemino ir papročių teisę.[4]

Teisės normų aktų sisteminimas vyko ir Antrojoje Lietuvos Respublikoje. Tuo metu išleistas teisės normų aktų rinkinys „Lietuvos įstatymai“, vėliau Lietuvos įstatymų ir įsakymų rinkinys „Lietuvos novelos“ bei „Lietuvos įstatymai. Sistemiška visų paskelbtų ir galiojančių įstatymų, įsakymų, taisyklių ir instrukcijų apžvalga“.[5]

Trečiojoje Lietuvos Respublikoje teisės normų aktų leidyba griūties principu mechaniškai ir formaliai sureguliavo šalies valstybinio, socialinio, kultūrinio gyvenimo sritis nestabiliais, vos ne kas dieną papildomais, keičiamais ar kitaip revizuojamais teisės normų aktais. Dėl to ne tik eiliniai šalies piliečiai, bet ir kvalifikuoti šalies teisininkai neretai patiria didelių keblumų, kai kasdieninėje veikloje reikia rasti ar tinkamai pritaikyti įvairius, dažnai nesuderintus teisės normų aktus. Pirmasis bandymas išspręsti nurodytą problemą buvo Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. vasario 19 d. nutarimas Nr. VIII-635, įpareigojantis Lietuvos Respublikos Vyriausybę parengti Lietuvos Respublikos įstatymų sąvadą „Lietuvos įstatymai“. Šis nutarimas įvardijamas, kaip pirmasis bandymas, kadangi jis keistas kelis kartus, vis atidedant sąvado leidimo datą.[6] Sąvadas „Lietuvos įstatymai“ neleidžiamas iki šio laiko.

---

[1] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 307.
[2] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 352.
[3] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 353.
[4] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 358.
[5] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 354.
[6] A. Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai// Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 45.

Teisės normų aktų sisteminimas yra priemonė, leidžianti išspręsti teisės normų aktų leidyboje susikaupusias negeroves, supaprastinti įstatymų taikymą praktikoje.[7]

Keičiantis laikmečiams teisės normų aktų sisteminimas įgauna vis kitokią formą ir turinį. Nagrinėjant šią temą pastebėti pokyčiai teisės normų aktų sisteminimo srityje, kurie vyksta sąlyginai greitai. Tai rodo, kad darbo tema **aktuali**. Prie teisės normų aktų sisteminimo nebepriskiriamas sisteminimas apskaitos būdu, nors 2000 metų vadovėliuose „Teisės teorija“ A.Vaišvila[8], „Valstybės ir teisės teorija“ S. Vansevičius [9] toks teisės normų aktų sisteminimo būdas dar nurodomas. Tačiau atsiranda elektroninė teisės normų aktų sisteminimo forma, kuri sąlyginai turi ir apskaitos ir inkorporacijos bruožų. Šis sisteminimo būdas teisės teorijos vadovėliuose tik užsimenamas ir nėra pilnai aprašytas..

Darbo temos pasirinkimą įtakojo:

- teisės normų aktų gausa, greitai besikeičiantys teisės normų aktai ir atsirandantys sunkumai surasti tinkamus teisės normų aktus;

- poreikis išsiaiškinti kaip keičiasi teisės normų aktų sisteminimo būdai ir, didėjant teisės normų aktų skaičiui, atsirandančios naujos galimybės naudoti informacines technologijas.

Įvertinant gausėjantį teisės normų aktų skaičių, besikeičiančias technines galimybes darbe siekiama įvertinti ar Lietuvoje egzistuojantis teisės normų aktų sisteminimas efektyvus ir užtikrina, kad teisės normų aktų sisteminimas atliktų pagrindines savo funkcijas, t.y. kad informacija gauta vienu ar kitu sisteminimo būdu būtų išsami, kad ji būtų patikima (gauta naudojant oficialiai skelbtų teisės normų aktų tekstus), kad naudojimasis būtų patogus, greitas, reikiama informacija apie konkrečią teisės normą būtų kokybiška.

Darbo tikslas – pateikti teisės normų aktų sisteminimo analizę ir efektyvumą Lietuvos Respublikoje. Šio tikslo įgyvendinimas darbe siekiamas nagrinėjant Lietuvos teisės normų aktų sisteminimą reglamentuojančius teisės normų aktus ir plačiau nagrinėjant oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ poreikį aplinkos apsaugos sistemos darbuotojams.

Tyrimo objektas – teisės normų aktų sistema.

Siekiant užsibrėžto tikslo darbe bus sprendžiami šie **uždaviniai:**

1. Išanalizuoti teisės teorijoje išskiriamą teisės normų aktų sisteminimo sampratą, svarbą ir rūšis. Išanalizuoti ne tik Lietuvos teisės teorijos šaltiniai, bet ir užsienio šalių literatūra. Lyginimo metodu nustatyta ar Lietuvos teisės normų aktų sisteminimas ir rūšys skiriasi nuo kitų valstybių teisės normų aktų sisteminimo.

[7] V. Andriulis. Lietuvos Respublikos įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo problemos//Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 22.
[8] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 1.
[9] Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 1.

2. Nustatyti teisės normų aktų sisteminimo rūšis Lietuvos Respublikos teisinėje duomenų bazėje. Atskirai neišskiriamos teisės normų aktų sisteminimo rūšys Lietuvos Respublikoje. Tai padaryta nagrinėjant teisės teorijos požiūriu galimas sisteminimo rūšis ir įvertinant kiek tai būdinga Lietuvos Respublikai.

3. Ištirti aplinkos apsaugos teisės normų aktų sisteminimą ir jo raidą. Šioje dalyje nagrinėjami aplinkos apsaugos, aplinkos ministrų įsakymai reglamentuojantys teisės normų aktų sisteminimą aplinkos apsaugos srityje.

4. Nustatyti ar aplinkos apsaugos teisės normų aktų sisteminimas užtikrina tinkamą jų paiešką ir naudojimą. Kad išspręsti šį uždavinį atlikta aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių pareigūnų anketinė apklausa dėl oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimo ir poreikio (1 priedas).

Hipotezė. Mokslinėje doktrinoje teigiama, kad elektroninė apskaita yra moderniausia ir patogiausia naudotis, tačiau Lietuvoje nederėtų artimiausių penkių metų laikotarpyje atsisakyti ir dokumentinės apskaitos.

Darbo naujumas pasireiškia tuo, kad įvertintas teisės normų aktų sisteminimo lygis Lietuvos Respublikos teisinėje duomenų bazėje. Didesnis dėmesys buvo skiriamas praktiniam aplinkos apsaugos teisės normų aktų sisteminimui. Tokio tyrimo iki šio darbo niekas nėra atlikęs.

Literatūroje nėra plačiai nagrinėjamas teisės normų aktų sisteminimas Lietuvos Respublikoje. Tiesiogiai su šia problema susijusių straipsnių pavyko rasti tik tris, tai V. Andriulio „Lietuvos Respublikos Įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo perspektyvos“[10], A. Dziegoraičio straipsnis „Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai“[11] bei R. Birštono straipsnis 2006 m. Jurisprudencijoje Nr. 3 (81) „Duomenų bazės sąvoka ES ir Lietuvos Respublikos teisėje“[12]. Pastarajame straipsnyje labiau akcentuojama kas yra duomenų bazės, jų apsauga, bet tuo pačiu pabrėžiama, kad duomenų bazės apima, ne tik elektronines duomenų bazes, bet ir visas kitas duomenų bazes, pirmiausia išdėstytas popieriuje.[13] Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme taip pat nurodoma, kad duomenų bazė, tai tam tikras rinkinys, kuriuo galima naudotis elektroniniu ar kitu būdu.[14] Duomenų bazės paskirtis – teikti informaciją asmenims. Galime teigti, kad tai atitinka vieną iš teisės normų aktų sisteminimo principų.

[10] V. Andriulis. Lietuvos Respublikos įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo problemos//Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 20.
[11] A. Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai//Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 45.
[12] R. Birštonas. Duomenų bazės sąvoka Europos sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje// Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81), P. 13.
[13] R. Birštonas. Duomenų bazės sąvoka Europos sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje// Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81), P. 14.
[14] R. Birštonas. Duomenų bazės sąvoka Europos sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje// Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81), P. 17.

Darbą galima suskirstyti į dvi dalis – teorinė ir praktinė. Teorinėje dalyje nagrinėjama teisės normų aktų sisteminimo teorinė ir teisinė bazė. Praktinėje dalyje bandoma patikrinti, kaip teoriniai sisteminimo būdai pasireiškia konkrečioje srityje, t.y. aplinkos apsaugos teisės normų aktų sisteminime, koks šio sisteminimo poreikis aplinkos apsaugos sistemos darbuotojams. Todėl atliktas empirinis tyrimas apklausos būdu. Išplatinta anketa „Oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimo ir poreikio apklausa“ (1 priedas). Tyrimo rezultatai parodė, kad didelį vaidmenį visuomeniniame gyvenime vaidina įpročiai. Galime teigti, kad prie esamo teisės normų aktų sisteminimo pripratę pareigūnai nenori nieko keisti. Tie kurie naudojosi oficialiu teisės normų aktų rinkiniu „Aplinka“ ir toliau juo nori naudotis, tie, kurie naudojo kitus teisės normų aktų paieškos būdus, taip pat lieka prie savo nuomonės ir nesiūlo radikaliai ko nors keisti.

Darbe naudoti ir teoriniai, ir empiriniai **tyrimo metodai**.

Sociologinis tyrimas turi būti atliekamas objektyviai, tai reiškia, kad neturi būti išankstinio nusistatymo. Tai objektyvumo taisyklė, kuria siekiama garantuoti sociologinio tyrimo pagrįstumą. Objektyvumas suprantamas dvejopai – kaip materialumas, kuris išreiškia moksliškumą ir kaip nešališkumas, kuris išreiškia moralinį reikalavimą.[15]

Mokslinių tyrimų metodus galima suskirstyti į kokybinius ir kiekybinius. Kokybiniai tyrimo metodai bendriausia sociologine prasme, reiškia tokį kokybinės analizės tyrimo ir jo rezultatų išraiškos pobūdį, kuriame pagrindinis akcentas daromas remiantis teorinės sociologijos, tradicinės filosofijos, logikos priemonėmis, istoriniu palyginimu, individualaus stebėjimo, apklausos, intuicijos, apklausos, išvadų ir rekomendacijų pagrindimo būdais.[16]

Kokybinių tyrimų esmę atskleidžia ir pats kokybės sąvokos, būdingos šiam metodui, išskyrimas. Kokybė apibrėžiama kaip esminis daikto apibrėžtumas, dėl kurio objektas yra tas, o ne kitas daiktas, ir skiriasi nuo kitų daiktų. Objekto santykyje su kitais išryškėja įvairios jo savybės.[17]

Kiekybiniai tyrimo metodai – metodai, kurių galutiniai tyrimo rezultatai išreiškiami skaičiais. Tai procedūrų, būdų ir aprašymo metodų visuma, suteikianti galimybę gauti naujų sociologinių žinių, pertvarkytų ir formalizuotų šiuolaikinės matematikos ir skaičiavimo technikos pasiekimo lygiu. Kiekybiniai metodai yra specifiniai sociologinių tyrimų metodai, kurie yra glaudžiai susiję su kokybinės analizės metodais, besiremiančiais bendra pažinimo metodologija ir teorija. Kartais po kiekybinių tyrimų atliekamas kokybinis tyrimas, siekiant įprasminti respondentų atsakymus.[18]

[15] Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 119-120.
[16] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 355.
[17] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 358.
[18] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 356-357.

Pagrindinė kliūtis plačiau naudoti kiekybinius metodus yra nepakankamas daugelio sociologijos sričių formalizavimo lygis ir tyrėjų nepasirengimas operatyviems sociologiniams tyrimams naudojant matematinės statistikos metodus.[19]

Tyrimo metodai skirstomi į teorinius ir empirinius. Teoriniai metodai naudojami kaip mąstymo operacijos, rengiant mokslinį darbą, apdorojant tyrimo duomenis. Teorija – aukščiausia, labiausiai išplėtota mokslinio pažinimo, sistemingo rezultatų pateikimo forma. Teorinių tyrimo metodų vaidmuo visame tyrimo procese yra pastovus ir universalus. Teorinių metodų naudojimas moksliniame darbe suteikia galimybę gimdyti, kurti naujas idėjas kaip mąstymo rezultatą.[20] Prie teorinių tyrimo metodų priskiriami abstrakcijos, alternatyvų, analizės, analogijos, apibendrinimo, dedukcijos, ekstrapoliacijos, genetinis, idealizacijos, indukcijos, lyginamasis istorinis, lyginimo, modeliavimo metodai, mintinis eksperimentas, sintezės, sisteminės analizės metodai.[21]

Empiriniai tyrimai – socialinių faktų, įvykių nustatymas ir apibendrinimas tiesioginiu arba tarpiniu jų registravimu, būdingai pasireiškiančių tiriamuosiuose reiškiniuose, objektuose, procesuose. Empirinio tyrimo metu analizuojami veiksmai, veikla, poelgiai, žmonių ir socialinių bendrijų elgesys, konkretūs žmonių veiklos produktai, socialinių realijų ir faktų atspindys individų sąmonėje. Gerai organizuotas empirinis tyrimas turi turėti aiškius tikslus, objektą, programą, numatyti jos įgyvendinimo sąlygas. Faktai turi būti renkami, apibendrinami, iš jų daromos išvados. Empirinis tyrimas gali atskleisti ir surasti naujus reiškinius ir faktus, kurių svarba išaiškinta teoriniais tyrimais.[22]

Prie empirinių tyrimų priskiriami stebėjimo, pokalbio, interviu, biografinis, anketinis, dokumentų analizės, kontent-analizės, eksperimento, ekspertų vertinimo, sociometrinis, testų, profesinės patirties apibendrinimo metodai.[23]

Darbe teoriniu **lyginamuoju metodu** buvo naudojamasi siekiant išsiaiškinti įvairų autorių teisės teorijoje pateikiamas teisės normų aktų sisteminimo sampratas, rūšis. Nagrinėta ne tik Lietuvos autorių literatūra, bet ir užsienio autorių literatūra. Teoriniu **apibendrinimo metodu** buvo apjungiamos įvairių autorių išsakytos mintys apie teisės normų aktų sisteminimą. Apibendrinimo metodas buvo naudojamas ir vertinant apklausos anketas. Darbas vertingas tuo, kad jame be teorinių metodų naudoti ir **empiriniai dokumentų analizės ir anketinis metodai**. Anketinis metodas leidžia patikrinti praktikoje ar teorija atitinka praktiką, išsiaiškinti koks sprendimas tinkamiausias vienu ar kitu klausimu. Šiame darbe anketinės apklausos metodu buvo

[19] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 356.
[20] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 369-370.
[21] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 5.
[22] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 446-447.
[23] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 5.

siekiama išsiaiškinti ar reikalinga atnaujinti oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ leidybą.

Darbo išliekamoji vertė. Darbe išnagrinėta teorinė, teisinė ir praktinė teisės normų aktų sisteminimo situacija Lietuvos Respublikoje. Iškeltomis problemomis ir padarytomis išvadomis galima pasinaudoti vykdant tolimesnį teisės normų sisteminimą Lietuvos Respublikoje. Ypatingai tai pasakytina apie konkretaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ tolimesnį leidimą. Rašant darbą buvo bendrauta su VĮ Teisinės informacijos centro specialistais, kurie labai susidomėjo atliekamo tyrimo dėl rinkinio „Aplinka“ apklausos rezultatais ir galimybe su jais susipažinti. Darbas galės būti pagrindu sprendžiant ir diskutuojant su atitinkamų tarnybų vadovais apie rinkinio likimą.

1. TEISĖS NORMŲ SISTEMA

Aptariant teisės normų sisteminimą pirmiausia reikėtų apibrėžti kas yra teisės normų sisteminimas. Apibrėžimą galime rasti bet kuriame teisės teorijos vadovėlyje. Pasinaudosime A.Vaišvilos vadovėlyje „Teisės teorija“ duodamu apibrėžimu. „Teisės normų sisteminimas – tai teisės normų telkimas į tarpusavyje susijusius teisės institutus, teisės pošakius, teisės šakas pagal reguliavimo objektą ir metodą.“[24]

Tačiau tame pačiame vadovėlyje atkreipiamas dėmesys, kad reikia skirti teisės normų sisteminimą kaip procesą nuo teisės normų sistemos, t.y. nuo to proceso rezultato. Teisės normų sistemą galime apibrėžti taip – „tai teisės normų visumos egzistavimo ir veikimo būdas, kur visos teisės normos suorganizuotos į teisės institutus, pošakius, šakas, susijusios tarpusavio priklausomybe ir veikia garantuodamos viena kitos veiksmingumą.“[25] Teisės normų sistemos apibrėžimą savo straipsnyje „Teisės sistemos reformos eiga ir pagrindinės problemos“ pateikia G. Balčiūnas – tai tokia sistema, kurioje normos išdėstytos tam tikra tvarka ir pagal tam tikrą logiką. Teisės sistema gali tinkamai funkcionuoti tik tada, kai visos jos sudėtinės dalys yra funkcionuojančios ir suderintos tarpusavyje. Kiekviena teisės norma, kiekvienas teisės aktas turi turėti savo vietą ir paskirtį teisės sistemoje ir būti į ją inkorporuoti.[26]

Tokius pačius teisės normų sisteminimo ir teisės normų sistemos apibrėžimus galime rasti ir kituose teisės teorijos vadovėliuose, pvz. rusų autorių N.I. Matuzov ir A.V. Malko vadovėlyje „Valstybės ir teisės teorija“[27].

J.Novagrockienės atliktas tyrimas „Lietuvos teisinė sistema ir gyventojų požiūris į ją“ parodė, kad Lietuvos piliečiai skirtingai supranta teisės sistemą. Didžioji dalis respondentų nurodė, kad teisinė sistema yra valstybės nustatytų normų sistema, kurių privalo laikytis visi valstybės piliečiai ir valdžios atstovai. Kita dalis nurodė, kad teisės sistema yra įstatymų normų visuma, ginanti piliečių interesus. Dar viena grupė nurodė, kad tai įstatymų normų visuma, ginanti valdžios interesus.[28] Teisės normų sistemos skirtingas supratimas gali paveikti teisės normų sisteminimo procesą.

Teisės normų sisteminimas vykdomas dviem kryptimis – vadovaujantis subordinacijos principu ir koordinacijos principu. Subordinacijos principu teisės normos jungiamos į vis bendresnius darinius ir galiausia sujungiamos į teisės šakas. Koordinacijos principas taikomas nustatant atskirų teisės šakų tarpusavio ryšį.[29]

---

[24] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 261.
[25] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 261.
[26] G. Balčiūnas. Teisinės sistemos reformos eiga ir pagrindinės problemos// Teisės problemos. 2000, Nr. 2, P. 27.
[27] Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права. Москва: Юрист, 1997. Л. 1.
[28] J. Novagrockienė. Gyventojų požiūris į Lietuvos teisinę sistemą// Jurisprudencija. 2000, Nr. 15 (7), P. 91.
[29] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P.261

Plačiau aptarsime teisės normų sistemos lygmenis ir jungimą subordinacijos pagrindu.

Teisės normų sisteminime galime išskirti šiuos lygmenis:

1. teisės institutas,
2. teisės pošakis,
3. teisės šaka.

Pats mažiausias sisteminimo rezultato darinys – teisės institutas. Tai teisės normų grupė, jungianti teisės normas, reguliuojančias tam tikrą visuomeninių santykių rūšį jai būdingu metodu ir sudaranti teisės pošakio ar teisės šakos dalį.[30] Darbe detaliau bus nagrinėjamas teisės normų sisteminimas aplinkos teisėje, todėl kaip pavyzdį galima išskirti šiuos aplinkos teisės institutus – žemės gelmių, vandens, medžioklės, atmosferos, mokesčių už gamtos išteklius institutus.

Antrasis teisės normų sisteminimo lygmuo – „teisės pošakis, jungiantis kelis teisės institutus ir sudarantis santykiškai savarankišką teisės šakos dalį.“[31] Aplinkos teisėje galime sakyti, kad minėti žemės gelmių, vandens, medžioklės institutai sudaro gamtos išteklių pošakį. Aplinkos apsaugos pošakį sudaro jau minėtas atmosferos institutas. Prie aplinkos apsaugos pošakio galima priskirti tokius institutus kaip jūros apsaugos institutas, saugomų teritorijų institutas.

Trečiasis teisės normų sisteminimo rezultatas – teisės šaka. Tai plačiausios apimties teisės normų grupė, apimanti teisės institutus, teisės pošakius ir reguliuojanti vienos rūšies visuomeninius santykius jai būdingu metodu.[32] Prieš tai minėti institutai, pošakiai sudaro aplinkos teisės šaką, kuri yra gana nauja, bet šiuo metu visuomenėje labai didelį susidomėjimą kelianti teisės šaka. Kaip pavyzdį galime paminėti kitas teisės šakas, tai – konstitucinė teisė, civilinė teisė, civilinio proceso teisė, baudžiamoji teisė.

Teisės normos jungiamos į institutus, pošakius ir šakas atsižvelgiant į tai, kokią socialinių santykių sritį konkreti teisės norma reguliuoja ir kokiu būdu tai daroma. Kitaip sakant atsižvelgiama į tai kas yra teisinio reguliavimo objektas ir koks taikomas teisinio reguliavimo metodas.[33]

Visos teisės normos, kurios reguliuoja tą pačią socialinių santykių grupę, jungiamos į vieną darinį ir laikoma, kad teisės normos jungiamos pagal reguliavimo objektą. Tačiau vien reguliuojamų santykių objekto nepakanka, kad teisės normą galima būtų priskirti kuriai nors teisės šakai, pošakiui, institutui, nes tuos pačius santykius reguliuoja įvairių teisės šakų normos.[34] Pavyzdžiui, aplinkos apsaugos santykius reguliuoja ir aplinkos teisė ir administracinė teisė.

[30] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P.261-262
[31] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 262
[32] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 262
[33] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 263
[34] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 263

Todėl sisteminant teisės normas be reguliuojamų santykių objekto dar reikia atsižvelgti ir į reguliavimo metodą.

Teisinio reguliavimo metodą apibūdina šie požymiai:

1. Kokių teisinių faktų pagrindu atsiranda, pasikeičia ar nutrūksta reguliuojami santykiai.[35] Vienais atvejais tai gali būti valdingi valstybės institucijų aktai (pavyzdžiui aplinkos teisėje valstybinę aplinkos apsaugos kontrolę vykdančio pareigūno privalomasis nurodymas arba reikalavimas sumokėti baudą už aplinkos apsaugos įstatymų pažeidimus), kitais atvejais tuos pačius santykius teisės normos leidžia reguliuoti savanoriškų sutarčių pagrindu (pavyzdžiui siekiant sureguliuoti atmosferos taršą ūkio subjektai gali perleisti savitarpio susitarimu šiltnamio dujų limitą gautą pagal Nacionalinį paskirstymo planą vienas kitam). Pateiktuose pavyzdžiuose matyti, kad reguliuojami santykiai tie patys, t.y. aplinkos apsauga, tačiau reguliavimo metodai skiriasi. Todėl pirmuoju atveju minėtus santykius reguliuoja aplinkos ir administracinė teisė, o antruoju atveju civilinė teisė.

2. Teisinio santykio dalyvių teisinė padėtis vienas kito atžvilgiu. Vienais atvejais teisinių santykių dalyviai yra lygiateisiai, kitais atvejais teisinių santykių dalyviai yra valdžios ir pavaldumo lygmenyje.[36]

3. Valstybės prievartos priemonių už teisės normų pažeidimus taikymas, to taikymo tvarka ir sankcijų pobūdis. Pagal sankcijų pobūdį sprendžiama kokiai teisės šakai priskirti teisės normą.

Tik vadovaujantis visais išvardintais požymiais galima nustatyti, prie kurios teisės šakos ar jos instituto galima priskirti konkrečia teisės normą.[37]

[35] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 338
[36] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, P. 338-339.
[37] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, P. 339.

2. TEISĖS NORMŲ AKTŲ SISTEMINIMO SVARBA

Teisės normų sistemą galime vadinti aukštesniąja teisės sistemos pakopa. Teisės normų sistema suskirsto teisės normas į teisės institutus, pošakius, teisės šakas, o teisės normų aktų sisteminimas apibrėžia procesą, kuris vyksta teisės normų sistemos viduje.

Pavienės teisės normos nepajėgia atlikti teisei skirtų funkcijų, įrodyti savo gyvybingumo. Paprastai jos tarpusavyje sąveikauja, kad papildytų viena kitą, užbaigtų, išplėtotų, sukonkretintu, garantuotų viena kitos veiksmingumą, būtų logiškai sujungtos bendros teisės sampratos ir bendro tikslo. Žinome, kad įstatymas nustato bendruosius tam tikros socialinio gyvenimo srities reikalavimus. Vyriausybės priimti nutarimai sukonkretina įstatymu nustatytos teisės normos įgyvendinimą, nustato institucijas, kurios vykdys įgyvendinimą ir įstatymo nuostatų kontrolę, atsakingos institucijos parengia procedūras, kurių laikantis įgyvendinamos įstatymu nustatytos teisės normos. Kad tarpusavyje šios logiškai susietos teisės normos sėkmingai veiktų jos turi būti organizuotos į vientisą sistemą, kur teisės normos suvienijamos abipusės priklausomybės ir organizuotai nukreipiamos strateginiam teisės tikslui – įgyvendinti žmogaus teisių saugumą.[38] Sujungus teisės normų aktus į tam tikrą sistemą užtikrinamas informacijos išsamumas, informacijos patikimumas, naudojimosi patogumas, greitas ir kokybiškas reikiamos informacijos apie konkrečią teisės normą suradimas.[39]

Teisės normų aktų leidėjas nesilaikydamas sistemos, išmėtydamas atskirus teisės normų aktus po visai svetimas teisės sritis ardo teisės sistemą. Nepatogumas, kurį jaučiame neturėdami tinkamos teisės normų aktų sistemos yra geriausias įrodymas, kad sistema reikalinga.[40]

Teisės normų aktų sisteminimo poreikis kyla ir iš vis didėjančio teisės normų aktų kiekio. Lietuvai 2004 m. gegužės 1 d. tapus Europos Sąjungos nare teisės normų aktų dar labiau padidėjo. Viena iš narystės Europos Sąjungoje sąlygų – pritarti Europos Sąjungos tikslams bei sugebėti vykdyti visus dėl narystės kylančius įsipareigojimus.[41] Lietuvos teisės normų aktai turės būti suderinti su Europos Sąjungos teisės normų aktais (šiuo metu didžioji dauguma teisės normų aktų suderinta su Europos Sąjungos teisės normų aktais). Šis procesas Lietuvoje prasidėjo jau 1995 m. kai tarp ES ir Lietuvos buvo pasirašyta asociacijos (Europos) sutartis, kurioje buvo numatytas Lietuvos įsipareigojimas su vidaus rinka tiesiogiai susijusiose srityse savo teisę pirmiausia konkurencijos politiką, derinti su *aquis communautaire*.[42] Tai, kad Lietuva pritaria

[38] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P.260.
[39] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P.278.
[40] A.Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai// Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 49.
[41] R. Vilpišauskas. Teisės integravimas į Europos integracijos tyrimus Lietuvoje: Teisinio reguliavimo problematika stojant į ES// Teisės problemos. 2003, Nr. 4, P. 46.
[42] R. Vilpišauskas. Teisės integravimas į Europos integracijos tyrimus Lietuvoje: Teisinio reguliavimo problematika stojant į ES// Teisės problemos. 2003, Nr. 4, P. 46 - 47.

visai ES acquis ir bus pasirengusi ją taikyti nuo 2004 m. sausio 1 d., išskyrus išimtis, aiškiai įtvirtinta buvo tik 2000 metais.[43] Perkelti teisės aktai tinkamai turės būti inkorporuoti į Lietuvos teisės sistemą.

Teisės normų aktų gausą perkeliant Europos Sąjungos teisės aktus galima iliustruoti skaičiais. Per 1997-2001 metus Lietuvoje buvo priimta apie 600 teisės normų aktų, iš jų apie 150 įstatymų, susijusių su Europos Sąjungos teisės perkėlimu. Šis procesas ypač suaktyvėjo 2001 metais. Buvo priimta apie 300 Lietuvos Respublikos teisės normų aktų, derinamų su Europos Sąjungos teisės aktais, iš jų didžiąją dalį sudarė ministrų ir kitų institucijų vadovų įsakymai (beveik 200). Įvertinant TAIEX Progreso duomenų bazės duomenis iki 2002 m. rugsėjo buvo apie 24 000 Europos Sąjungos teisės normų aktų, iš kurių apie 18 000 buvo privalomi (t.y. direktyvos, reglamentai ir sprendimai). Iš jų apie 7000 Komisijos identifikuojami kaip pagrindiniai Europos Sąjungos teisės normų aktai, su kuriais būtina suderinti Lietuvos Respublikos teisę (aktai įtraukti į teisės patikros sąrašus). Tik 2500 Europos Sąjungos teisės normų aktų Lietuvos Respublikos institucijos nurodo kaip aktualius Lietuvai, t.y. kurių atžvilgiu būtina parengti atitinkamus naujus Lietuvos Respublikos teisės normų aktus arba pakeisti galiojančius.[44] Matome, kad skaičiai tikrai dideli ir tai rodo teisės normų aktų sisteminimo svarbą.

Teisės normų aktų sisteminimo svarbą nulėmė ir tai, kad kai kuriuose teisės normų aktuose pradėta nusižengti Konstitucijoje įtvirtintoms nuostatoms. Apie tai plačiai kalbėta Antrajame pasaulio lietuvių teisininkų kongrese.[45]

Po valstybingumo atkūrimo teisės normų aktų rengimo praktika atskleidė ir kitas aplinkybes, kurios privertė kelti teisės normų aktų sisteminimo problemą. Prie tokių aplinkybių reikia priskirti įstatymų ir kitų teisės normų aktų priėmimo chaotiškumą, padrikumą, jų nestabilumą, neužbaigtumą, neefektyvų leidybos procesą, atvejai kai teisės normų aktai gina atskirų žinybų, siekiančių išsaugoti turimas privilegijas, monopolinę padėtį, bei interesus.[46]

Teisės normų aktų sisteminimo problema, kaip rodo ilgaamžė Europos valstybių patirtis, nėra vienareikšmis ir paprastai išsprendžiamas dalykas. Dauguma Europos valstybių pasirinko atskirų teisės šakų kodifikavimą. Tik dvi, tai Šveicarija ir Vokietija, pasirinko kitą būdą. Parlamento priimtus teisės normų aktus ir kitus poįstatyminius teisės normų aktus suskirstė pagal valstybės pagrindinių aktų (konstitucijos) reguliuojamų visuomenės santykių sferas ir

[43] I.Pecukonienė, J. Žilinskas. Lietuvos teisės derinimas rengiantis narystei Europos Sąjungoje bei į ją įstojus// Jurisprudencija. 2003, Nr. 44 (36), P. 52.
[44] I.Pecukonienė, J.Žilinskas. Lietuvos teisės derinimas rengiantis narystei Europos Sąjungoje bei į ją įstojus// Jurisprudencija. 2003, Nr. 44 (36), P. 54.
[45] V.Andriulis. Lietuvos Respublikos įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo problemos//Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 22.
[46] V.Andriulis. Lietuvos Respublikos įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo problemos//Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 22.

susistemino teikiamų prioritetų eiliškumo principu. Kartu į šią sistemą buvo inkorporuojama ir kodifikuota teisė.[47]

Jei pagrindinis dėmesys teisėje būtų skiriamas tik teisėkūros juridiniai technikai, teisė tampa nenaudinga, neveiksminga. Teisės veiksmingumą nulemia ne tik teisėkūros juridinė technika, bet ir jos poveikis socialiniams santykiams. Teisėkūros juridinė technika suprantama kaip sistema priemonių ir procedūrų, kuriomis formuluojamos, aiškinamos, išdėstomos teisės normos, rengiami, sudaromi, įforminami, išleidžiami, sisteminami, saugomi ir randami teisės aktai.[48]

Pradžioje pagrindžiame teisės normų aktų sisteminimo svarbą, antroje dalyje paneigiame, kad teisėkūroje svarbiausia juridinė technika. Kaip ir kiekviename reiškinyje geriausias rezultatas pasiekiamas derinant skirtingas reiškinių detales, t.y atsižvelgiant į kiekvienos sudedamosios dalies svarbą ir jų vienovę. Vien nagrinėjant teisės poveikį socialiniams santykiams ir turint chaotišką nesistemintų teisės normų aktų visumą negalėtume tinkamai įvertinti jų poveikio socialiniams santykiams. Dalis teisės normų būtų pamirštos, kartotu viena kitą, prieštarautų viena kitai. Todėl teisės efektyvumui užtikrinti svarbu ir teisės normų aktų sisteminimas ir jų poveikio socialiniams santykiams nagrinėjimas.

Išnagrinėjus I. Vėgėlės straipsnį „Europos Sąjungos įmonių teisės unifikavimas ir įmonėms taikytinos teisės problema“[49] galima daryti išvadą, kad teisės normų aktų sisteminimas svarbus, ne tik vienos šalies mastu, bet ir tarptautiniu požiūriu. Šiuo atveju didesnės reikšmės turėtų tokie sisteminimo būdai, kurie keičia ne tik teisės normų aktų formą, bet ir turinį, tai būtų teisės normų aktų konsolidacija ir kodifikacija. Tai ypatingai svarbu Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare.

Šalyje leidžiama nemažai įvairių chronologinių įstatymų rinkinių, informacinių leidinių, komentarų, tačiau konkrečių galiojančių teisės normų aktų paieška žmogui tampa adatos ieškojimu šieno kupetoje. Dar blogesnė situacija, kai reikia išsiaiškinti, kuri konkreti teisė norma galioja, o kuri ne, kaip jos sąveikauja su kitais įstatymais, kodėl teisininkai nevienodai suvokia ir komentuoja konkrečius įstatymus. Todėl leidžiami teminiai sisteminiai teisės normų aktų rinkiniai, kurie naudingi ir pakankamai informatyvūs, norint surasti konkrečia teisės normą. Tačiau šie rinkiniai tik išoriškai apjungia, apskaito ir sugrupuoja teisės normų aktus tam tikra tvarka. Sudėtingesnio lygio teisės normų aktų sisteminimo forma, kai galiojančių įstatymų pagrindu sukuriamas naujas vientisas vienos ar kitos teisės šakos aktas – teisynas, kuris paprastai

[47] V.Andriulis. Lietuvos Respublikos įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo problemos//Teisės problemos. 1998. Nr. 3-4, P. 21.
[48] R.Šimašius. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas// Lietuvos teisės universitetas. 2004, Nr. 54 (46), P.69.
[49] I. Vėgėlė. Europos sąjungos įmonių teisės unifikavimas ir įmonėms taikytinos teisės problema//Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13), P. 146.

įvardijamas kodeksu. Susisteminta tvarka išdėstyti teisės normų aktai efektyviai padeda žmonėms su jais susipažinti ir taikyti juos praktikoje.[50]

Kalbant apie Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado perspektyvas reikia prognozuoti jo istorines išliekamosios vertės perspektyvas. Vienaip ar kitais Lietuvos Respublikos teisės normų aktų sąvadas reprezentuotų teisės mokslo ir praktikos potencialą bei intelektualinį lygį ne tik šalyje, bet ir pasaulyje. Sąvadas turėtų tapti baziniu reiškiniu visoje teisės normų aktų leidyboje , sutvarkyti ir stimuliuoti naujų, kokybiškesnių kodeksų, informacinių leidinių, chronologinių rinkinių, atskirų teisės šakų sisteminių teisynų kūrimo darbus. Jis turėtų padėti efektyviai Lietuvos piliečiams suprasti šalies įstatymus ir geriau juos taikyti praktikoje, stiprinti visą Lietuvos teisėtvarką bei konstitucinius valstybės pagrindus.[51]

[50] A.Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai// Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 46.
[51] A.Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai// Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 48.

3. TEISĖS NORMŲ AKTŲ SISTEMINIMO RŪŠYS

Kiekvienoje valstybėje yra daugybė teisės normų aktų, kuriuos priėmė įvairios teisėkūros institucijos per daugelį metų. Jų kasdiena daugėja. Vien Lietuvos Respublikos įstatymų leidybos subjektas Lietuvos Respublikos Seimas 1990-2005 metais priėmė apie 4700 įstatymų skelbtų „Valstybės žiniose“[52]. Aktų gausybėje vis sunkiau orientuotis. Tokia situacija reikalauja sutvarkyti galiojančius teisės normų aktus. Juos atitinkamai stambinti, grupuoti į moksliškai pagristas sistemas, išleisti jų rinkinius, įdiegti elektroninę dokumentų paiešką. Teisės normų aktų sisteminimas reikalingas ne tik naudojantiems, įgyvendinantiems teisės normas, bet ir pačiai teisėkūrai. Teisės normų aktų turinio analizė, jų išorinis sutvarkymas, grupavimas pagal tam tikrą schemą padeda atskleisti teisinio reguliavimo spragas ir prieštaravimus. Tuo pagrindu teisės normos tobulinamos.[53] Sudaryta sistema užtikrina galimybę geriau įgyvendinti teisę, operatyviai rasti ir teisingai aiškinti reikiamas normas.[54]

Teisinės informacijos sistemos sukūrimas yra nepaprastai svarbus, nes ji vaidina pagrindinį vaidmenį kuriant teisinę valstybę ir užtikrinant teisėtumą. Labai svarbu sukurti sąlygas kiekvienam pasinaudoti teisine informacija.[55] Kuo geriau bus susisteminti teisės normų aktai tuo geriau bus įgyvendintas šis siekis.

Ankstesniame skyriuje apibrėžėme kas yra teisės normų sisteminimas. Sukonkretinsime šį apibrėžimą, kad suvoktume kas yra teisės normų aktų sisteminimas – tai įvairių teisės subjektų (valstybės institucijų, firmų, pareigūnų, piliečių) veikla, kuria siekiama sugrupuoti teisės normų aktus į vientisą sistemą siekiant palengvinti jų paiešką, operatyviai ir tiksliai įgyvendinti jų nurodymus. Norint pasiekti apibrėžime nurodytus teisės normų aktų sisteminimo tikslus proceso metu reikia vadovautis šiais principais:

1. informacija turi būti išsami. Šis principas užtikrina, kad bus apimta visa sisteminti reikalinga informacija;
2. informacija turi būti patikima. Patikimumas užtikrinamas , tuo kad naudojami oficialiai skelbtų teisės normų aktų tekstai;
3. informacija naudotis turi būti patogu. Principas užtikriną greitą ir kokybišką reikiamos informacijos apie konkrečią teisės normą radimą.[56] Atliekant tyrimą apie aplinkosaugos teisės normų aktų sisteminimą vienas iš klausimų, kurį bus siekiama išsiaiškinti – ar esamas sisteminimas užtikrina greitą ir kokybišką teisės normų aktų radimą.

[52] Teisės aktų paieška// http://www.lrs.lt; prisijungimo laikas: 2006-08-24.
[53] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P 352.
[54] Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 154.
[55] G.Balčiūnas. Teisinės sistemos reformos eiga ir pagrindinės problemos// Teisės problemos. 2000, Nr. 2, P. 28.
[56] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 352 –353.

Susisteminti teisės normų aktai sudaro duomenų bazę. Duomenų bazės apibrėžimai pateikiami Europos Parlamento ir Europos Sąjungos Tarybos direktyvoje 96/9/EB Dėl duomenų bazių teisinės apsaugos bei Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme. Vadovaujantis paminėta direktyva duomenų bazė, tai pavienių, individualiai elektroniniu arba kitokiu būdu prieinamų ir metodiškai ar sistemingai išdėstytų kurinių, duomenų ar kitokios medžiagos rinkinys.[57] Šiek tiek kitaip interpretuojamas duomenų bazės apibrėžimas Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme ir net galima iššvelgti Direktyvos neatitikimą. Įstatymo apibrėžime, skirtingai nei Direktyvoje, nekeliamas reikalavimas duomenų bazę sudarantiems elementams būti pavieniams bei prieinamiems individualiai. Duomenų bazės apibrėžimą siūloma suvienodinti su Direktyvos apibrėžimu ir jį išdėstyti taip: „Duomenų bazė – pavienių, individuliai elektroniniu ar kitokiu būdu prieinamų ir metodiškai ar sistemingai išdėstytų kūrinių, duomenų ar kitokios medžiagos rinkinys, išskyrus kompiuterių programas, naudojamas, tokių duomenų bazėms kurti ar valdyti“.[58]

Teisės normų aktų sisteminimo objektas yra tik juridinę galią turintys teisės normų aktai. Sąvokos „turėti juridinę galią“ ir „galioti“ gali nesutapti. Konstitucinio Teismo pripažintas teisės normų aktas prieštaraujantis Konstitucijai netenka juridinės galios ir jis netaikomas. Tačiau formaliai jis galioja, kol teisės normų aktą priėmusi institucija jo nepanaikina, kadangi galioja principas, kad teisės normų aktą gali panaikinti tik jį priėmusi institucija.

Teisės normų aktų sisteminimas reiškiasi šiais būdais:

1. inkorporacija;
2. konsolidacija;
3. kodifikacija.

Iki 2004 m. A.Vaišvila ankstesniame (2000 m.) vadovėlio „Teisės teorija“[59]leidime nurodė dar vieną teisės normų aktų sisteminimo būdą – apskaita. Apie teisės normų aktų sisteminimo vieną iš būdų – apskaita – nurodo ir S.Vansevičius vadovėlyje „Valstybės ir teisės teorija“[60]. Vadovėlis išleistas 2000 m., kaip ir A.Vaišvilos „Teisės teorija“ pirmasis leidimas[61], todėl sunku pasakyti ar S. Vansevičiaus nuostatos dėl teisės normų aktų sisteminimo apskaitos būdu pasikeitė, ar ne. Panagrinėjus rusų autorių teisės teorijos vadovėlius nustatyta, kad taip pat nėra vieningos nuomonės ar priskirti apskaitą prie teisės normų aktų sisteminimo būdų ar ne. Nagrinėti rusų autorių 1997-2004 metų teisės teorijos vadovėliai. N.I. Matuzov ir A.V. Malko

[57] R.Birštonas. Duomenų bazės sąvoka Europos sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje// Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81), P. 14.
[58] R.Birštonas. Duomenų bazės sąvoka Europos sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje// Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81), P. 19.
[59] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P 1.
[60] Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 1.
[61] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P 1.

vadovėlyje „Valstybės ir teisės teorija“ [62], kuris išleistas 1997 metais nurodomos tik trys teisės normų aktų sisteminimo rūšys – inkorporacija, konsolidacija, kodifikacija. V.M. Syrych 2002 metų vadovėlyje „Valstybės ir teisės teorija“[63] nedvejojant nurodoma, kad yra keturios teisės normų aktų sisteminimo rūšys – apskaita, inkorporacija, konsolidacija, kodifikacija. Dar vėliau leistame A.F. Vyšnevski, N.A. Gorbatok ir V.A. Kučinski vadovėlyje „Bendroji valstybės ir teisės teorija“[64] nurodoma, kad yra trys teisės normų aktų sisteminimo rūšys – inkorporacija, kodifikacija, konsolidacija, tačiau aptariamas ir apskaitos būdas. Autorių nuomone teisės normų aktų apskaita nėra savarankiškas sisteminimo būdas. Tai labiau kompleksinis inkorporacijos, konsolidacijos ir kodifikacijos rezultatas.[65]

Kiekvieną iš šių būdų aptarsime plačiau. Pradėsime nuo daugiausiai abejonių keliančio teisės normų aktų sisteminimo apskaitos būdu, kadangi negalime tvirtai teigti, kad tokio būdo iš viso negali būti. Kaip minėta ir A. Vaišvila ir S.Vansevičius savo vadovėliuose 2000 m. nurodė tokį teisės normų aktų sisteminimo būdą. Apie teisės normų aktų sisteminimą apskaitos būdu diskutuoja ir rusų teisės teorijos autoriai.

3.1. TEISĖS NORMŲ AKTŲ APSKAITA

Teisės normų aktų apskaita reiškia veiklą valstybės institucijų, įmonių, privačių firmų, kurios kaupia, apdoroja, tam tikra tvarka išdėsto ir saugo galiojančius teisės normų aktus. Didesnės valstybės institucijos, įmonės tvarko visų Lietuvos Respublikos įstatymų, Prezidento dekretų, Vyriausybės nutarimų, Konstitucinio teismo nutarimų apskaitą. Priklausomai nuo įmonės pobūdžio gali būti registruojami ir kitų valstybės institucijų leidžiami teisės normų aktai. Paprasčiausias įstatymų apskaitos būdas – teisės normų aktų rekvizitų fiksavimas specialiuose žurnaluose. (žurnalinė apskaita).[66] Apskaita gali būti tvarkoma chronologiniu, abėcėliniu dalykiniu arba sisteminiu dalykiniu principu.[67]

Chronologijos principas reiškia, kad visi reikiami apskaitai aktai registruojami žurnale, pagal jų priėmimo datą. Skirtingos galios teisės normų aktai (įstatymai, dekretai, nutarimai) registruojami atskirai.

Abėcėlinė dalykinė registracija tobulesnė. Teisės normų aktai fiksuojami pagal dalykines antraštes abėcėlės tvarka.

---

[62] Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права. Москва: Юрист, 1997. Л. 1.
[63] Сырых В.М. Теория государства и права. Москва: Юридический дом “Юстицинформ”. 2002. Л. 1.
[64] Вишневский А.Ф., Горбаток Н.А., Кучинский В.А. Общая теория государства и права. Москва: Издательство деловой и учебной литературы, 2004. Л. 1.
[65] Вишневский А.Ф., Горбаток Н.А., Кучинский В.А. Общая теория государства и права. Москва: Издательство деловой и учебной литературы, 2004. Л. 337.
[66] Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 155.
[67] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 278

Optimaliausia žurnalinės apskaitos forma – teminė dalykinė, kai žurnale skyrių antraštės nustatomos pagal įstatymų skirstymą šakomis ir teisės institutais. Toks apskaitos būdas taikomas kai teisės normų aktų nedaug ir problematika neplati.[68]

Be žurnalinės gali būti kartotekinė teisės normų aktų apskaita, kai užpildytos kortelės sudedamos pagal tam tikrą sistemą. Kortelėse gali būti užfiksuoti pagrindiniai teisės normų aktų rekvizitai arba visi jų tekstai. Kortelės išdėstomos chronologiniu, abėcėliniu dalykiniu arba šakiniu principais.

Žurnalinės ir kartotekinės teisės normų aktų apskaitos būdus keičia kompiuterinė apskaita, kur telpa visi šalies teisės aktai. Reikiamų žinių galima gauti labai greitai. Tokią sistemą penktajame dešimtmetyje sukūrė JAV profesorius D. Horthis.[69]

Įvairių šalių patirtis rodo, kad rinkimas ir saugojimas žinių apie galiojančius teisės normų aktus, įtraukimas žinių į rinkinius apie padarytus pakeitimus ir papildymus ugdo piliečių ir pareigūnų teisinę sąmonę ir teisinę kultūrą.[70]

Teisės normų aktų sisteminimo apskaitos būdu principai tokie patys kaip ir visų sisteminimo rūšių – informacijos išsamumas, oficialių šaltinių tikrumas ir padarytų pakeitimų fiksavimas laiku, patogumas naudotis, galimas operatyvus reikiamų žinių radimas.[71]

3.2. TEISĖS NORMŲ AKTŲ INKORPORACIJA

Teisės normų aktų inkorporacija reiškia tai, kad teisės normų aktai chronologine, abėcėline, sistemine dalykine tvarka ištisai arba iš dalies sujungiami į rinkinius.[72] Šio darbo esmę kaip tik ir sudarys platesnis inkorporacijos tyrimas. Bus tiriama ar naudojant teisės normų aktų sisteminimui inkorporaciją galima greitai rasti tinkamą informaciją reglamentuojančią aplinkos apsaugą, ar ji yra kokybiška. Bus nagrinėjama ar tinkamu būdu pateikiami susisteminti teisės normų aktai („popierine“, elektronine forma). Tyrimui atlikti bus naudojamas oficialus teisės normų aktų rinkinys „Aplinka“.

Siekiant tinkamai įvertinti tyrimo rezultatus plačiau aptarsime inkorporacijos esmę. Inkorporacijos ypatumas yra tas, kad jungiant teisės normų aktus jų turinys nekeičiamas. Skirtingai nuo kodifikacijos.[73] Tačiau tai nereiškia, kad rinkinys yra pasenusių teisės normų aktų knyga. Jie pastoviai atnaujinami. Išimamos tos dalys, kurios nebegalioja, įdedami pakeitimai bei papildymai. Kartu nurodomas subjektas, kuris atliko pakeitimą, pakeitimo ar papildymo data,

[68] Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 155.
[69] Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 155-156.
[70] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 278.
[71] Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 155.
[72] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 353.
[73] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 353.

akto numeris. Tokiu būdu inkorporacija pasižymi išoriniu sisteminimu, o ne turinio. Šia sisteminimo forma siekiama užtikrinti patogų naudojimąsi teisės normų aktais.

Inkorporacija gali būti kelių rūšių. Tai priklauso nuo to kokia yra leidžiamų rinkinių juridinė galia. Skiriama oficialioji, oficiozinė (pusiau oficiali) ir neoficialioji inkorporacija.[74]

Oficialioji inkorporacija atliekama kompetentingų teisėkūros institucijų arba jų vardu. Šių institucijų sudaryti teisės normų aktų rinkiniai laikomi oficialiais. Tokiuose rinkiniuose esantys teisės normų aktai prilyginami oficialiems jų tekstams. Rinkiniu galima remtis leidžiant naujus teisės normų aktus. Oficialus rinkinys turi pirmumo teisė, palyginti su anksčiau skelbtais, kadangi apima tik galiojančius teisės normų aktus.[75] Lietuvos Respublikoje oficialių teisės normų aktų rinkinių leidimą reglamentuoja 1993 m. balandžio 6 d. įstatymas Nr. I – 119 „Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas“. Įstatymo 22 straipsnyje nurodyta, kad „Valstybės žiniose“ paskelbtų teisės normų aktų pagrindu gali būti leidžiami oficialūs teisės normų aktų rinkiniai. Šiuos rinkinius gali leisti Seimo, Vyriausybės, Teisingumo ministerijos tarnybos, „Valstybės žinių“ redakcija.[76]

Oficiozinė teisės normų aktų inkorporacija yra kai rinkinį išleidžia teisėkūros institucijos įgaliota institucija. Tačiau toks rinkinys nėra oficialiai tvirtinamas teisėkūros institucijos ir jame spausdinamų teisės normų aktų turinys nėra oficialus.[77]

Neoficialioji inkorporacija, kai teisės normų aktų rinkinius leidžia įvairios žinybos, organizacijos, valstybinės ar privačios leidyklos, mokslo įstaigos. Jos neturi teisėkūros institucijų įgaliojimų ir tai daro savo iniciatyva. Tokiais rinkiniais negalima vadovautis kuriant ar taikant teisę.[78] Neoficialių teisės normų aktų rinkinių pavyzdžiai yra UAB „Teisidas“ leidžiami teisės normų aktų rinkiniai „Viešieji pirkimai“, „Apskaita biudžetinėse įstaigose“, „Valstybės tarnyba“, „Raštvedyba“. Galima rasti ir daugiau pavyzdžių – UAB „Pačiolis“.

Darbe nagrinėjamas teisės normų aktų rinkinys pavadintas „Oficialus teisės aktų rinkinys „Aplinka“ “. Jį išleido LR Teisingumo ministerija ir nėra nurodyta, kad tai atlikta LR Seimo (kaip teisėkūros institucijos) vardu, tačiau LR Seimas 1993 m. balandžio 6 d. priėmė įstatymą Nr. I – 119 „Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas“, kurio 22 straipsnyje nurodyta, kad oficialius teisės normų aktų rinkinius turi teisę leisti Seimo, Vyriausybės, Teisingumo ministerijos tarnybos, „Valstybės žinių“ redakcija. Todėl galime tvirtinti, kad „Oficialus teisės aktų rinkinys „Aplinka“ “ išleistas teisėkūros institucijos vardu ir gali būti priskirtas prie oficialios inkorporacijos rūšies.

[74] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 354.
[75] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 354 – 355.
[76] Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 12-296.
[77] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 355.
[78] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 355.

Pagal teksto išdėstymo pobūdį teisės normų aktų rinkinius sudarytus inkorporacijos pagrindu galima skirstyti į chronologinius ir sisteminius. Chronologiniuose rinkiniuose aktai išdėstomi pagal jų išleidimo datą, o sisteminiuose rinkiniuose, pagal teminius skyrius. Be to sisteminiuose rinkiniuose teisės normų aktai dėstomi dalykine tvarka. Pradžioje dedami didesnę juridinę galią turintys teisės normų aktai. Dažniausia rinkiniai sudaromi taikant abu šiuos metodus. Skyriai formuojami pagal reguliavimo objektą, o kiekvieno skyriaus viduje teisės normų aktai išdėstomi chronologine tvarka.[79] Toks pavyzdys gali būti jau minėtas „Oficialus teisės aktų rinkinys „Aplinka“ “. Teisės normų aktai rinkinyje išdėstyti pagal reguliuojamą dalyką (pvz. 01. Aplinkos apsauga; 02. Gamtos ištekliai; 03. Teritorijų planavimas ir t.t.). Atskiruose skyriuose teisės normų aktai dėstomi chronologine tvarka atsižvelgiant į akto juridinę galią. Pirmiausia susegti LR Seimo priimti teisės normų aktai, po to LR Vyriausybės nutarimai, ir tik tada kitų institucijų teisės normų aktai. Daugiausia jų išleidusi LR aplinkos ministerija.

Sisteminiai rinkiniai gerokai vertingesni tiek teisėkūrai, tiek teisės taikymui lyginant su chronologine inkorporacija.

Inkorporaciją dar galima skirstyti pagal aprėpiamos medžiagos apimtį. Kai į rinkinį įtraukiami visi šalies teisės aktai bus visuotinė inkorporacija. Gali būti dalinė inkorporacija, kai į rinkinį įtraukiami tik kai kurias gyvenimo sritis reguliuojantys teisės normų aktai.[80] „Oficialus teisės aktų rinkinys „Aplinka“ “ yra dalinės inkorporacijos pavyzdys.

3.3. TEISĖS NORMŲ AKTŲ KONSOLIDACIJA

Bet kurioje teisinėje sistemoje per ilgą laiką atsiranda daug teisės normų aktų reguliuojančių tą pačią socialinio gyvenimo sritį. Kartais net kai kurios teisės normos kartojasi arba dar blogiau – prieštarauja viena kitai. Todėl reikia daugelį teisės normų aktų likviduoti, juos stambinti. Teisės normų aktų stambinimo procesas vadinamas konsolidacija. Tai tokia teisės normų aktų sisteminimo forma, kai daugelis teisės normų aktų, reguliuojančių tą pačią socialinių santykių sritį, sujungiami į vieną apibendrintą (sustambintą) teisės normų aktą.[81] Toks naujai sukurtas teisės normų aktas tvirtinamas kaip savarankiškas teisės normų aktas, kuriuo pripažįstama, kad ankstesni pavieniai šios srities teisės aktai neteko galios. Į tokius sustambintus teisės normų aktus sujungiami vienodą juridinę galią turintys teisės normų aktai, t.y. gali būti sujungti tik įstatymai arba tik vyriausybės nutarimai.[82]

[79] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 355.
[80] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 356.
[81] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 356.
[82] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, P. 356.

Konsolidacijos metu vykdoma techninio (formos) pobūdžio teisėkūra. Naujas, sustambintas teisės normų aktas nekeičia teisinio reguliavimo turinio, galiojančios teisės.

Teisinės konsolidacijos aktas rengiamas išdėstant ankstesnes teisės normas tam tikra logine seka, sukuriama bendra loginė akto struktūra, daromos formuluočių redakcijos. Daromas tik išorinis, stilistinis redagavimas, bet nekeičiamas normos turinys. Šalinami pasikartojimai, prieštaravimai, taisoma pasenusi terminija. Artimos normos jungiamos į vieną straipsnį.[83]

Konsolidacijos pavyzdžių galime rasti Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos teisėkūroje.

3.4. TEISĖS NORMŲ AKTŲ KODIFIKACIJA

Teisės teorijos vadovėlyje A.Vaišvila teisės normų aktų kodifikavimą pradeda nagrinėti nuo sąvokos "kodifikacija" kilmės ir reikšmės. Paseksime šiuo pavyzdžiu. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas pateikia tokį žodžio kodifikavimas paaiškinimą – „atskiras teisės sritis apimančių šalies įstatymų susisteminimas ir sujungimas į vieningą visumą."[84]

Kodifikacija skirtingai nei konsolidacija apima ne tik teisės normų aktų formos, bet ir turinio perdirbimą. Kodifikacijos proceso metu sukuriamas naujas suvestinis pastovaus turinio teisės normų aktas pakeičiantis iki tol tam tikru klausimu galiojusius teisės normų aktus. Kodifikuojant įstatymus iš jų išvalomos senos (visai arba iš dalies) ir sukuriamos naujos teisės normos.[85] Kodifikuotų teisės normų aktų pavyzdžiu gali būti – kodeksas, statutas, įstatai, nuostatai, taisyklės.

Kodifikacijos požymiai:

1. kodifikuojant formuluojamos normos, nustatančios tam tikros teisės šakos norminius pagrindus;
2. kodifikacijos metu sukurtas teisės aktas reguliuoja plačią arba gana plačią santykių sritį;
3. tai suvestinis aktas, sutvarkantis tarpusavyje susijusius teisinius nurodymus;
4. kodifikuojant siekiama sukurti pastovias teisės normas, skirtas ilgai galioti;
5. tai reikšmingas, sudėtingos struktūros teisės normų aktas.[86]

Skiriamos kelios kodifikacijos rūšys:

1. Visuotinė kodifikacija – ja siekiama susisteminti visų pagrindinių teisės šakų teisės normų aktus;
2. Šakinė kodifikacija – apima vienos teisės šakos įstatymus;

[83] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 356.
[84] Kruopas J., Lyberis A., Lukšys D.ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mintis, 1972. P. 320.
[85] A.Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai// Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 46.
[86] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 357-358.

3. Speciali kodifikacija – tai aktai reguliuojantys tam tikram teisės institutui būdingus socialinius santykius.

Kodifikuoti teisės aktai gali būti išreikšti įvairiomis formomis, tačiau labiausiai paplitusi forma – kodeksas. Tai tiesioginio taikymo aktas, detaliai ir konkrečiai reglamentuojantis tam tikrą santykių sritį. Kodeksą sudaro dvi dalys – bendroji ir specialioji. Bendrojoje dalyje formuluojami kodekso tikslai, nustatomi specialiosios dalies teisės normų taikymo, naudojimo principai, apibrėžiamos sąvokos. Specialiojoje dalyje išdėstomos tiesioginio taikymo, naudojimosi normos. Kodifikaciją atlieka tik valstybės institucijos. Pirmaisiais kodifikacijos pavyzdžiais galime laikyti Kazimiero teisyną (1468), tris Lietuvos statutus (1529, 1566, 1588 m.). [87]

Teisės normų aktų kodifikacija buvo vykdoma Lietuvos Respublikoje 1928 m. Valstybės Tarybos. Valstybės Tarybos įstatymas skelbė, kad „Valstybės Taryba ruošia įstatymų kodifikacijos sumanymus ir iš viso tvarko ir derina veikiančius įstatymus“.[88] Labai lėtai šis procesas vyko trečiojoje Lietuvos Respublikoje. Šiuo metu nėra naujo administracinių teisės pažeidimų kodekso, tačiau Civilinis, Baudžiamasis, Darbo ir kiti kodeksai buvo priimti praėjus dešimtmečiui po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo. Iš vienos pusės galima tai laikyti teisinga pozicija – neskubėti, gerai apgalvoti naujas teisės normas, tačiau iš kitos pusės įtvirtinus nepriklausomybę, dar visą dešimtmetį vadovautis senomis teisės normomis – nepateisinama.

[87] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 358.
[88] G.Balčiūnas. Teisinės sistemos reformos eiga ir pagrindinės problemos// Teisės problemos. 2000, Nr. 2, P. 29.

4. LIETUVOS TEISĖS NORMŲ AKTŲ SISTEMINIMO TEISINĖ BAZĖ

Pirmaisiais teisės normų aktų sisteminimo pavyzdžiais Lietuvoje galime laikyti Kazimiero teisyną (1468), tris Lietuvos Statutus (1529, 1566, 1588). Tai visuotinės kodifikacijos pavyzdžiai, kadangi jie apėmė įvairių teisinio reguliavimo sričių teisės normų aktus.[89] Teisės normų aktų sisteminimas buvo atliekamas ir Antrojoje Lietuvos Respublikoje. 1922 m. ir 1925 m. buvo išleistas teisės normų aktų rinkinys „Lietuvos įstatymai“, 1935 m. Lietuvos įstatymų ir įsakymų rinkinys „Lietuvos novelos“, 1940 m. išleista „Lietuvos įstatymai. Sistemiška visų paskelbtų ir galiojančių įstatymų, įsakymų, taisyklių ir instrukcijų apžvalga“. Šiuos leidinius galima priskirti prie teisės normų aktų sisteminimo inkorporacijos būdu.[90]

Teisės normų aktų sisteminimo darbas vykdomas ir Trečiojoje, dabartinėje Lietuvos Respublikoje. Nuo 1990 m. leidžiamas „Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys“[91].

Teisės normų aktų sisteminimo darbų ėmėsi Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1996 metų veiklos programoje teisėkūros srityje užsidavė vieną iš naujų uždavinių susijusių su teisės normų aktų sisteminimu, tai „aktyvinti nacionalinės teisės sisteminimą ir kodifikavimą …“.[92] Nors, kaip pripažįsta V.Andriulis savo straipsnyje „Teisėkūra: realijos, problemos ir perspektyvos“ šie planai buvo pernelyg optimistiški. Teisės normų aktų sisteminimo procesas nevyksta taip greitai kaip norėtųsi. Nė viena naujai atgimusi ar tik susiformavusi ir įtvirtinusi kontinentinės teisės sistemą Europos valstybė, kaip rodo šimtmečių teisės kodifikacijos istorija, per trumpą laiką nėra sukūrusios šakiniu principu susisteminto teisyno. Paprastai šis procesas tęsiasi nuo vieno iki kelių dešimtmečių.[93] Tuo įsitikinsime toliau nagrinėdami konkrečių teisės normų aktų įgyvendinimo procesą.

Šie darbai nebuvo pamiršti ir 1997-2000 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje. Joje buvo numatyta 1999 metų II pusmetį – 2000 metų I pusmetį pasirengti leisti Lietuvos Respublikos įstatymų sąvadą. Teisės institutas 1997 metų pabaigoje parengė Lietuvos Respublikos teisės normų aktų sąvado projektą. Šio sąvado kūrimas turėjo remtis Konstitucijos pagrindu. Idėjos, kurti teisės normų aktų sąvadą po 1990 m. kovo 11 d. vadovaujantis Konstitucijos pagrindu, autorius buvęs Seimo narys teisės mokslų daktaras docentas Stasys Stačiokas.[94]

---

[89] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 284.
[90] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 279.
[91] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 279-280.
[92] V.Andriulis. Teisėkūra: realijos, problemos ir perspektyvos // Teisės problemos. 2002, Nr. 3, P. 7.
[93] V.Andriulis. Teisėkūra: realijos, problemos ir perspektyvos // Teisės problemos. 2002, Nr. 3, P. 7.
[94] V.Andriulis. Lietuvos Respublikos įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo problemos//Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 24.

Teisės normų aktų sisteminimą apskaitos būdu galima vadinti teisės normų aktų skelbimą „Valstybės žiniose“. Nors tiesioginė „Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo“ paskirtis įgyvendinti LR Konstitucinę normą, kad įstatymai įsigalioja tik juos paskelbus, bet nurodytas įstatymas netiesiogiai atlieka ir teisės normų aktų sisteminimą apskaitos būdu, t.y. jie išdėstomi chronologinė tvarka. Kiekvieno leidinio viduje šie teisės aktai dar suskirstyti ir pagal teisės akto galią, pirmiausia spausdinami įstatymai, LR tarptautinės sutartys, Respublikos Prezidento dekretai, Vyriausybės nutarimai, Konstitucinio Teismo nutarimai ir t.t.[95]

Šiuo metu teisės normų aktų sisteminimą inkorporacijos būdu reglamentuoja 2000 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. VIII-1751 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado parengiamųjų darbų“. Nutarimo 3 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad Sąvadą rengia ir leidžia Teisingumo ministerija. Šio nutarimo ištakos glūdi 1998 m. vasario 19 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarime Nr. VIII-635 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo ir leidimo“. Nutarimo preambulėje nurodytas tikslas kurio siekiama. Vienas iš jų – kad būtų garantuojamas Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės normų aktų prieinamumas Lietuvos Respublikos ir užsienio piliečiams, taip pat įstatymų ir kitų teisės aktų sisteminimas.[96] Nutarimas keistas tris kartus. Originaliame nutarimo variante nurodyta, kad Lietuvos Respublikos įstatymų sąvadas turi būti pradėtas rengti nuo 1998 m. rugsėjo 1 d., po to buvo atidėta iki 2001 m. sausio 1 d., 2003 m. sausio 1 d. ir šiuo metu galiojanti nutarimo redakcija sako, kad Lietuvos Respublikos įstatymų sąvadas turi būti pradėtas rengti nuo 2004 m. sausio 1 d. Sąvadas nepradėtas leisti šio darbo rengimo metu. Teisingumo ministerijos atstovė, viena iš įstatymų sąvado sudarymo komisijos narių, paaiškino, kad kol kas sąvadą leisti netikslinga dėl didelės įstatymų kaitos.

1998 m. Seimo nutarimo pagrindas – siekis suformuoti nacionalinės teisės sistemą, garantuoti jos stabilumą ir prieinamumą visuomenei. Baziniu Sąvado sudarymo principu turi būti visų galiojančių Lietuvos įstatymų ir kitų teisės aktų konsolidacija viename leidinyje. Sąvado schemos pagrindu paimta 1992 Lietuvos Respublikos Konstitucijos sistema, nustatanti žmogaus, visuomenės ir valstybės vertybių seką ir prioritetus. Siekiama pasiremti Antrosios Lietuvos Respublikos (1918-1940 m.) konstitucingumo raidos tradicijomis šalyje kuriant teisinę valstybę ir ją atitinkančią teisės sistemą.[97]

[95] Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 12-296, 3 str.
[96] Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. vasario19 d. nutarimas Nr. VIII-635 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo ir leidimo“// Valstybės žinios. 1998, Nr.19-450, preambulė.
[97] A.Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai// Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 47.

A.Dziegoraitis straipsnyje „Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai“[98] iškelia klausimą – ar sugebėsime, pajėgsime susidoroti su tokiu sudėtingu uždaviniu išleisti įstatymų sąvadą. Klausimas tikrai svarbus, kadangi po straipsnio publikacijos praėjo aštuoni metai, o sąvadas „Lietuvos įstatymai“ taip ir nepradėtas leisti. Kaip jau minėta viena iš Teisingumo ministerijos sudarytos komisijos Lietuvos Respublikos įstatymų sąvadui leisti narių, iki šio laiko neleidžiamo sąvado priežastimi įvardijo teisės normų aktų didelę kaitą. Neekonomiška ir nenaudinga leisti teisės normų aktų rinkinį, kai jį reikės labai dažnai atnaujinti dėl didelės teisės normų aktų kaitos. Lygiai tokias pat mintis dėstė savo straipsnyje 1998 metais ir A.Dziegoraitis „…įstatymų kaita Lietuvoje pasiekusi pavojingą ribą. Taigi yra pavojus, kad sąvadas ką tik gimęs tuoj pat pradėtų senti, nepajėgtų operatyviai ir laiku pasiekti skaitytojo…“.[99] A.Dziegoraitis pritaria ir tai minčiai, kad visos pastangos ir didžiulės lėšos nueitų perniek jei sąvadas būtų kuriamas skubotai, neatsakingai. Tuomet, užuot tapęs kiekvieno šalies piliečio vadovu ir teisinės kultūros palikimo faktu, leidinys iš karto prarastų savo vertybinę reikšmę. Pateisinamas ir toks ilgas delsimas išleisti sąvadą „Lietuvos įstatymai“, kadangi teisės normų aktų konsolidacija – tai ne vienerių metų darbas, o ilgalaikis, nesibaigiantis aukščiausios kvalifikacijos teisininkų išbandymas.[100]

Tokias pačias mintis 1998 metais reiškė ir V.Andriulis straipsnyje „Lietuvos Respublikos įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo perspektyvos“.[101] Jis rašė „… „Lietuvos įstatymai“, leidžiami visuomenei spaudos būdu, turėtų pasirodyti tik tada, kai stabilizuosis teisės aktų leidyba, bus priimti atskirų teisės šakų kodeksai, nes priešingu atveju sudėtos į juos materialinės sąnaudos vargu ar pasiteisins, nes jie, vos pradėjus spaudos darbus, gali tapti tik buvusios teisės šaltiniais.“.

Įvertinus visų autorių mintis galima teigti, kad tikrai sąvado leidyba turi būti gerai apgalvota ir skubėjimas ne visada išeina į naudą.

Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. nutarime Nr. VIII-1751 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado parengiamųjų darbų“ nutarta sąvadą vadinti „Lietuvos įstatymai“. Tokiu būdu, kaip ir minėta anksčiau, tęsiamos Lietuvos Respublikos 1918 – 1940 metų tradicijos. Nutarimu patvirtinta Sąvado schema ir sudarymo principai. Sąvadą sudaro 11 knygų, kurios skirstomos į tomus. Sąvado schema pateikiama 3 priede. Sąvadas turi būti leidžiamas ne tik knygomis, bet ir

[98] A.Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai// Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 45.
[99] A.Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai// Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 48.
[100] A.Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai// Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 48.
[101] V. Andriulis. Lietuvos Respublikos įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo perspektyvos//Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 20.

magnetinėmis laikmenomis. Sąvadas turi būti sistemingai pildomas. Atnaujintas Sąvadas leidžiamas kas 10 metų.[102]

Sąvado sudarymo principuose nustatyta, kad į Sąvadą įtraukiami Lietuvos Respublikos įstatymai, tarptautinės sutartys, kiti norminiai teisės aktai: Seimo nutarimai, Respublikos Prezidento dekretai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Konstitucinio Teismo nutarimai, ministrų, Vyriausybės įstaigų, kitų valstybės valdymo institucijų vadovų įsakymai ir įsakymais patvirtinti teisės normų aktai, priimti įgyvendinant įstatymus ar Vyriausybės nutarimus, ir Lietuvos banko valdybos norminiai nutarimai. Atskiroms Sąvado dalims rengti sudaroma specialistų grupė.[103]

Nežiūrint to, kad sąvadas „Lietuvos įstatymai“ dar neleidžiamas, panagrinėkime tolimesnę teisės normų aktų bazę susijusią su sąvado rengimu. Realūs sąvado parengimo darbai prasidėjo 2002 metais. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2002 m. kovo 5 d. priėmė nutarimą Nr. 313 „Dėl įgaliojimų Teisingumo ministerijai sudaryti Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo komisiją“. Komisija buvo sudaryta gana greitai 2002 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 66 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo komisijos sudarymo“. Komisija sudaryta iš Teisingumo ministerijos Teisėkūros ir viešosios teisės, Europos teisės departamentų specialistų, Valstybės įmonės „Teisinės informacijos centras“, Seimo kanceliarijos, LR Vyriausybės kanceliarijos atstovų. Viena iš komisijos užduočių buvo parengti Sąvado sudarymo taisykles ir pateikti jas teisingumo ministrui tvirtinti. Netrukus Lietuvos Respublikos teisingumo ministras patvirtino taisykles dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado sudarymo. Taisyklės patvirtintos 2002 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. 81.

LR Seimo nutarimas apibrėžia bendruosius Sąvado sudarymo principus, o LR teisingumo ministro 2002 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. 81 patvirtintos taisyklės reglamentuoja Sąvado rengimo procesą.

Darbo grupės sudaro preliminarų į atskiras sąvado dalis įtraukiamų teisės normų aktų sąrašą ir jų išdėstymo dalykinę schemą, nurodydami skyrius, skirsnius arba smulkesnes struktūrines padalas.

Sudarytas teisės aktų sąrašas ir dalykinė schema pateikiama Komisijai, kuri posėdžio protokolu aprobuoja pateiktus sąrašus bei dalykinę schemą. Darbo grupė pagal komisijos aprobuotus teisės normų aktų sąrašus bei dalykinę schemą parengia atitinkamą sąvado dalį ir

[102] Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. vasario19 d. nutarimas Nr. VIII-635 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo ir leidimo“// Valstybės žinios. 1998, Nr.19-450, 3 straipsnis.
[103] Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. vasario19 d. nutarimas Nr. VIII-635 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo ir leidimo“// Valstybės žinios. 1998, Nr.19-450, 2 priedėlis.

pateikia komisijai. Komisija aprobavusi posėdžio protokolu parengtą atitinkamą sąvado dalį pateikia leidybai.[104]

Sąvadas yra teisės normų aktų sisteminimas oficialiosios inkorporacijos būdu. Detaliau nagrinėjant inkorporacijos rūšis sąvadą galime skirti prie rinkinių, kurie išdėstyti taikant chronologinį sisteminį teisės normų aktų išdėstymą pagal teisės normų aktų galią. Teisės normų aktai išdėstomi taip, kad galima būtų nuosekliai plėtoti temą. Prioritetas teikiamas kodeksams ir įstatymams. Po įstatymų pateikiami jų įgyvendinimui skirti teisės normų aktai bei kiti su įstatymo reguliavimo dalyku susiję teisės normų aktai pagal juridinę galią.[105] Pagal aprėpiamos medžiagos apimtį sąvadas priskirtinas prie visuotinės inkorporacijos, kadangi apima visus Lietuvos teisės normų aktus.

Lietuvos Respublikos teisinė bazė nereglamentuoja teisės normų aktų sisteminimo konsolidacijos būdu.

Teisės normų aktų sisteminimo kodifikacijos būdu Lietuvos Respublikos teisinė bazė nereglamentuoja, tačiau toks teisės normų aktų sisteminimas Lietuvos Respublikoje naudojamas. Kaip aktualiausius pavyzdžius galima paminėti LR Baudžiamąjį kodeksą, LR Baudžiamojo proceso kodeksą, LR Civilinį kodeksą, LR Civilinio proceso kodeksą, LR Darbo kodeksą, LR Administracinių teisės pažeidimų kodeksą ir kt. Kodifikavimas Lietuvos Respublikoje vykdomas bendra įstatymų priėmimo tvarka vadovaujantis 1995 m. gegužės 2 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtu "Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymu" Nr. I-872. Šiame įstatyme numatytos teisės akto rengimo stadijos, forma, struktūros priėmimo reikalavimai. Kodeksai labai svarbūs teisės normų aktai todėl jų sudarymui be jokios abejonės sudaromos darbo grupės iš kompetentingų Lietuvos Respublikos specialistų, teisinių organizacijų atstovų. Vilniuje 2000 metų balandžio 20 d. vykusios mokslinės praktinės konferencijos „Teisinės sistemos reforma: teisėkūros problemos" rekomendacijose nurodyta, kad būtina užtikrinti kokybišką kodeksų projektų parengimą, visapusišką jų apsvarstymą, kompleksinį įvertinimą ir tarpusavio suderinimą. Vengti skubotų politinių sprendimų ir atsakingai pasirengti jų įgyvendinimui. Rekomendacijose taip pat siūloma parengti specialią teisininkų mokymo programą, skirtą naujiems kodeksams įgyvendinti praktikoje. Buvo rekomenduota Teisingumo ministerijai imtis atitinkamų organizacinių priemonių, kad iki naujų kodeksų įsigaliojimo būtų parengti jų komentarai. Šios rekomendacijos įgyvendinti nepavyko.[106] Dauguma atveju pirmiausia buvo išleisti kodeksai, tik po to jų komentarai.

[104] LR Teisingumo ministro 2002 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. 81 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado sudarymo taisyklių patvirtinimo" patvirtintos taisyklės// Valstybės žinios. 2002, Nr. 38-1417, 7-8 punktai.
[105] LR Teisingumo ministro 2002 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. 81 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado sudarymo taisyklių patvirtinimo" patvirtintos taisyklės// Valstybės žinios. 2002, Nr. 38-1417, 16 punktas.
[106] Konferencijos „Teisinės sistemos reforma: teisėkūros problemos" rekomendacijos// Teisės problemos. 2000, Nr. 2, P. 10-11.

Reikia atkreipti dėmesį, kad iš paminėtu kodeksų LR administracinių teisės pažeidimų kodekso pagrindu tebėra 1984 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos nutarimu priimtas kodeksas, kurio galiojimą, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais, iki 2007 m. sausio 1 d. pratęsė Lietuvos Respublikos Seimas. Todėl labai reikėtų tikėtis, kad šis pratęsimas jau paskutinis ir iki 2007 m. sausio 1 d. įsigalios naujas Administracinių teisės pažeidimų kodeksas atitinkantis Lietuvos Respublikos teisinę sistemą. Tokiu atveju visi kodeksai atitiktų šiuolaikinės nepriklausomos Lietuvos Respublikos teisinę sistemą.

Apibendrinant galima padaryti išvadą, kad Lietuvos teisės normų aktų sisteminimui dažniausia naudojama apskaita, inkorporacija, kodifikacija.

5. ELEKTRONINIO TEISĖS NORMŲ AKTŲ SISTEMINIMO YPATUMAI

Šiuolaikinėje visuomenėje vis plačiau įsigali naujos technologijos, elektroninis dokumentų valdymas, pasikeitimas informaciją. Todėl nagrinėjant teisės normų aktų sisteminimą ir jo rūšis nereikėtų apeiti šios svarbios šiai dienai technologijų srities. Kompiuteriai vis didesniu mastu naudojami ne tik kaip ryšio, duomenų apdorojimo, tekstų redagavimo, bet ir žinių tvarkymo bei apdorojimo priemonė. Tai ypač ryškiai matoma teisėje. Teisinės žinios griežtesnės, labiau formalizuotos nei kitų mokslų žinios, teisinių samprotavimų sistema grindžiama formaliosios logikos principais.[107]

Šiuo metu jau yra intelektualizuotos teisinių dokumentų kaupimo, tvarkymo ir paieškos sistemos , leidžiančios kurti skirtingus dokumentų rodinius, atlikti paiešką pagal šablonus, visas gramatines žodžių formas, sinonimų paiešką, ieškoti dokumentų ir kt.[108] Šioje srityje gali būti taikoma dirbtinio intelekto teorija, t.y. mokslas, nagrinėjantis kompiuterizuojamus žmogaus mastymo, racionalios elgsenos ir racionalių samprotavimų modelius. Teisės teorijos požiūriu dirbtinio intelekto teorija gali būti taikoma sprendžiant uždavinius susijusius su teisinių žinių bei dokumentų tvarkymu, ieškojimu, apdorojimu ir pateikimu kompiuteriniu būdu.[109]

Lietuvos archyvų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 11 d. priėmė įsakymą Nr. V-12 „Dėl elektroninių dokumentų valdymo taisyklių patvirtinimo“. Bet kuris asmuo besinaudojantis internetu žino, kad teisės normų aktus galima rasti Lietuvos Respublikos Seimo interneto svetainėje, Lietuvos Respublikos Vyriausybės interneto svetainėje, atskirų ministerijų priimtus teisės normų aktus atitinkamų ministerijų interneto svetainėse. Dar vienas dokumentų paieškos kelias naudojant www.lrs.lt paieškos sistemą arba www.litlex.lt paieškos sistema, kurioje nuolatos atnaujinami teisės normų aktai. Visose nurodytose paieškos sistemose pagal užsiduotus reikšminius žodžius galima susirasti reikiamą teisės normų aktą. Tačiau šiose sistemose nėra galimybės matyti visų dokumentų sąrašo, todėl neteisingai užsidavus paieškos reikšminius žodžius galima ir nerasti reikalingo teisės normų akto. Jei žinoma, kad toks teisės normų aktas turi būti – galima bandyti kitus reikšminius žodžius. Tačiau jei norima surasti tam tikrus teisinius santykius reguliuojančius teisės normų aktus neturint jų pavadinimo ir nelabai žinant, kokie iš viso buvo priimti teisės normų aktai galima padaryti klaidų taikant teisę ar sprendžiant naujų teisės normų aktų priėmimo klausimą. Todėl kol kas dar nėra visiškai priimtinas vien elektroninis dokumentų, teisės normų aktų sisteminimo procesas. Be abejonės tokiai išvadai pagrindo turi ir įpročiai, kai tradiciškai esame įpratę, kad teisės normų aktai turi būti „popieriniai“.

---

[107] A.Čaplinskas. Informacinė visuomenė, dirbtinis intelektas ir teisė// Jurisprudencija. 1999, Nr. 14 (6), P. 74.
[108] A.Čaplinskas. Informacinė visuomenė, dirbtinis intelektas ir teisė// Jurisprudencija. 1999, Nr. 14 (6), P. 79.
[109] A.Čaplinskas. Informacinė visuomenė, dirbtinis intelektas ir teisė// Jurisprudencija. 1999, Nr. 14 (6), P. 80.

Aptariant elektroninio teisės normų aktų sisteminimo ypatumus reikia grįžti prie sisteminimo apibrėžimo - tai įvairių teisės subjektų (valstybės institucijų, firmų, pareigūnų, piliečių) veikla, kuria siekiama sugrupuoti teisės normų aktus į vientisą sistemą siekiant palengvinti jų paiešką, operatyviai ir tiksliai įgyvendinti jų nurodymus.[110] Elektroninė teisės normų aktų paieška yra operatyvesnė, paprastesnė nei „popierinė“. Tačiau taip yra tik tuo atveju jei žinome ko ieškome. Jei teisės normų aktai susisteminti laikantis ankstesniuose skyriuose nurodytų principų nėra sudėtinga juos rasti ir popierinėje formoje, tačiau žinant kaip dažnai keičiamos įstatymų, poįstatyminių teisės normų aktų nuostatos galime teigti, kad šiuo atveju elektroninė dokumentų paieška gali labai pasitarnauti vykdant paiešką įvairiais laikotarpiais galiojusių teisės normų aktų versijų, t.y. taikant teisės normas nebepadarysime klaidos kai reikės surasti nagrinėjamu metu ar anksčiau vykusių situacijų įvertinimui galiojusias teisės normas. Šiuo atveju tikrai bus išlaikyti visi teisės normų aktų sisteminimo principai – informacijos patikimumas, informacijos pilnumas ir patogumas ieškant informacijos. Todėl šiuo metu patogiausia naudotis derinant „popierinius“ susistemintų teisės normų aktų rinkinius, kodeksus kartu su elektronine dokumentų paieška.

Ankstesniuose skyriuose nurodyta, kad teisės normų aktų sisteminimas reiškiasi šiais būdais: apskaita, inkorporacija, konsolidacija, kodifikacija. Kokiam iš šių būdų reikėtų priskirti elektroninį teisės normų aktų sisteminimą? Kiekvieną iš jų panagrinėsime atskirai.

Galima teigti, kad elektroniniai teisės normų aktai sisteminami apskaitos būdu. Tokia išvada daroma, kadangi Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo 13 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad teisės normų aktai per 3 dienas turi būti paskelbti Seimo ir jos priėmusios institucijos interneto tinklapiuose. Tačiau to pačio straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad teisės aktai, kuriuose yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančios informacijos, interneto tinklapiuose neskelbiami.[111] Tai reiškia, kad net ir asmuo turintis teisę dirbti su slapta informacija negalės naudodamasis elektronine teisės normų aktų sisteminimo apskaitos būdu sistema jais pasinaudoti. Todėl elektroninis teisės normų aktų sisteminimas nepilnai tenkins sisteminimo apskaitos būdu požymius.

Lygiai tokias pačias išvadas galime padaryti kalbant ir apie teisės normų aktų sisteminimą inkorporacijos būdu. Naudojant elektronines paieškos sistemas galime susidaryti teisės normų aktų rinkinius reguliuojančius tam tikros srities teisinius santykius, tačiau jie neapims teisės normų aktų turinčių valstybės ar tarnybos paslapčių.

Konsolidacija apima teisės normų aktų sujungimą nekeičiant teisės normos esmės. Šiuo atveju reikalingos žmogaus protinės pastangos. Vien užsidavus programiškai teisės normos

[110] Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 352.
[111] Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 12-296, 13 str.

nebus sutvarkytos taip, kad galėtume šį procesą pavadinti teisės normų aktų sisteminimu konsolidacijos būdu. Nors kategoriškai teigti, kad to negalima bus padaryti ir ateityje nevertėtų. Technologijos žengia į priekį ir galima tikėtis, kad ateityje teisės normų aktai konsolidacijos būdu bus sisteminami naudojant elektronines priemones.

Teisės normų aktų kodifikacijos esmė – teisės normų aktų turinio ir formos sutvarkymas. Teisės normos turinys yra žmogaus valios išraiška, todėl jokios elektroninės priemonės negali pakeisti žmogaus galių išreiškiant pačią teisės normą.

Apibendrinant galima teigti, kad elektroninis teisės normų aktų sisteminimas pasireiškia labiausia apskaitos ir inkorporacijos būdais.

Kompiuterinė teisės normų aktų apskaita perspektyviausias sisteminimo būdas. Informacinių technologijų pagrindu sukuriamos teisės normų aktų duomenų bazės. Tokioje duomenų bazėje teisės normų aktai gali būti sisteminami pagal įvairius parametrus, su teksto patalpinimu, atnaujinimu, greita paieška ir t.t.[112]

Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad teisės normų aktų sisteminimas elektroniniu būdų nereiškia, kad jie turi būti saugomi fizine prasme metodiškai/sistemingai. Europos Parlamento ir Europos Sąjungos Tarybos direktyvos 96/99/EB Preambulės 20 punktas ir yra skirtas elektroninėms duomenų bazėms, nes jose apie jokį metodišką/sistemingą informacijos saugojimą fiziškai kalbėti negalima. Teorijoje ir Teismų praktikoje nurodoma, kad užtenka, jog tokia duomenų bazė turėtų priemones, leidžiančias pasiekti konkretų ieškomą elementą.[113]

[112] Вишневский А.Ф., Горбаток Н.А., Кучинский В.А. Общая теория государства и права. Москва: Издательство деловой и учебной литературы, 2004. Л. 338.
[113] R.Birštonas. Duomenų bazės sąvoka Europos sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje// Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81), P. 16.

6. APLINKOS APSAUGOS TEISĖS NORMŲ AKTŲ SISTEMINIMO PATIRTIS

Aplinkos apsaugos reguliavimui didžiausią teisės normų aktų dalį išleidžia Aplinkos ministerija. Todėl siekiant užtikrinti tinkamą aplinkos apsaugos teisės taikymą ir aplinkos apsaugos teisės kūrimą reikia sisteminti teisės normų aktus. Aplinkos ministerijos patirtį šioje srityje nagrinėsime įvertinant teisės normų aktų sisteminimą naudojant reikšminius žodžius ir Aplinkos ministerijos pavaldžias institucijas aprūpinant Oficialiu teisės normų aktų rinkiniu „Aplinka“, kurį 1998 m. pradėjo leisti Teisingumo ministerija.

6.1. SISTEMINIMAS PAGAL REIKŠMINIUS ŽODŽIUS

Aplinkos ministerija kasmet išleidžia vis didesnį teisės normų aktų skaičių. Palyginimui galime pateikti tokius skaičius: 2000 m. išleista 554 aplinkos ministro įsakymai, 2001 m. – 643 įsakymai, 2002 m. – 700 įsakymai, 2003 m. – 733 įsakymai, 2004 m. – 724 įsakymai ir 2005 m. – 672 įsakymai. Tokioje teisės normų aktų gausybėje gali kilti jų paieškos problemų, todėl Aplinkos apsaugos ministras 1996 m. rugsėjo 27 d. pasirašė įsakymą Nr. 135 „Dėl įsakymų ir kitų teisės aktų bei informacijos kaupimo, sisteminimo ir apsikeitimo laikinosios tvarkos“. Pirmuoju įsakymo punktu patvirtinta „Įsakymų, kitų teisės aktų bei informacijos kaupimo, sisteminimo ir apsikeitimo laikinoji tvarka“ (toliau – Tvarka). Atkreiptinas dėmesys, kad tvarkoje numatytas ne bet koks teisės normų aktų kaupimas. Tuoj po žodžių kaupimas eina sisteminimas. Tai reiškia, kad kaupimas turi būti vykdomas ne tik dėl statistikos, o tam kad patogu būtų naudotis sukauptais teisės normų aktais. Tai reiškia, kad jie turi būti susisteminti.

Sisteminimui pasirinktas dalykinis principas. Tvarkos 4 punkte nurodyta, kad ministerijos struktūrinių padalinių vadovai atsakingi, kad teisės normų aktų projektai būtų ruošiami pagal raštvedybos reikalavimus ir įsakymo paskutiniame punkte nurodomi reikšminiai žodžiai pagal pridėtą reikšminių žodžių sąrašą. Išskirta 20 reikšminių žodžių – atliekos, atmosfera, augalija, auditas, cheminės medžiagos, dirvožemis, ekologinis švietimas, ekonominės priemonės, ekspertizė, finansavimas (aplinkos apsaugos priemonių), gyvūnija, ypatingos ekologinės situacijos, kraštovaizdis, monitoringas, saugomos teritorijos, tarptautinės programos, ūkio šakos (transportas, energetika, miškai, kitos), valdymas, vanduo, žemė.[114]

Kiekvienais metais ministerijos raštinė su Juridiniu skyriumi privalėjo parengti dalykinę ministerijos įsakymais patvirtintų galiojančių teisės normų aktų rodyklę, pagal jau minėtų reikšminių žodžių sąrašą.

[114] LR aplinkos apsaugos ministro 1996 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. 135 „Dėl įsakymų ir kitų teisės aktų bei informacijos kaupimo, sisteminimo ir apsikeitimo laikinosios tvarkos“ (neskelbtas).

Apibūdintą Aplinkos apsaugos ministerijos 1996 m. teisės normų aktų sisteminimą pagal reikšminius žodžius galima priskirti prie oficialiosios inkorporacijos sisteminimo rūšių, kadangi ją vykdė teisėkūros subjektas – Aplinkos apsaugos ministerija. Tai dalinė inkorporacija, kadangi apima tik aplinkos apsaugos sritį.

Nagrinėjant tolimesnį aplinkos apsaugos teisės normų aktų sisteminimą pagal reikšminius žodžius reikia pasakyti, kad toks sisteminimo būdas nebenaudojamas. Nuo 2003 m. birželio mėnesio aplinkos ministro įsakymuose neberašoma, kokiais reikšminiais žodžiais naudotis atliekant teisės normų aktų paiešką. Aplinkos ministerijos interneto svetainėje neliko teisės normų aktų paieškos pagal reikšminius žodžius. Vietoje buvusios sistemos Aplinkos ministerijoje įdiegta elektroninė teisės normų aktų paieška, kuri sugeba surasti reikiamus dokumentus ne tik dėl to, kad jau talpinant teisės normų aktą jis buvo nukreipiamas į reikiamą vietą ir teisės normų akto paieška buvo vykdoma įėjus į reikiamą posistemę peržiūros būdu. Naujoji, elektroninė, teisės normų aktų paieškos sistema užtikrino paiešką tikrinant teisės normų akte esančius žodžius. Todėl 2003 m. birželio 11 d. išleistas aplinkos ministro įsakymas Nr. 306 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 m. sausio 11 d. įsakymo Nr. 8 ir 2000 m. birželio 2 d. įsakymo Nr. 226 pripažinimo netekusiais galios“. Šie įsakymai nustatė reikšminių žodžių sąrašą ir jų vartojimą.

Matome, kad tobulėjant informacinėms technologijoms keičiasi ir teisės normų aktų sisteminimo būdai.

6.2. SISTEMINIMAS LEIDŽIANT OFICIALŲ TEISĖS NORMŲ AKTŲ RINKINĮ “APLINKA”

Aplinkos ministerijos teisės normų aktų sisteminimas 1996 m. pradėtas naudojant reikšminius žodžius, kurie buvo reikalingi naudojant elektroninę teisės normų aktų paiešką. Tačiau 1996 m. dar ne visos institucijos ir ne visi fiziniai asmenys turėjo galimybę naudotis elektronine teisės normų apskaita ir paieška. Pati elektroninės dokumentų paieškos sistema nebuvo pakankamai tobula. Todėl Aplinkos ministerija 1998 metais nusprendė, kad reikia užsakyti ir išleisti inkorporacijos sisteminimo būdu parengtą aplinkos apsaugą reglamentuojantį teisės normų aktų rinkinį „Aplinka“.

Rinkinį „Aplinka“ sudaro 9 pagrindiniai skyriai – aplinkos apsauga, gamtos ištekliai, teritorijų planavimas, statyba, būstas, hidrologija ir hidrometeorologija, kadastrai ir registrai, mokesčiai, žalos ir nuostolių atlyginimas. Pirmieji keturi skyriai suskirstyti į smulkesnius poskyrius. Aplinkos apsaugos skyrius suskirstytas net į aštuonis poskyrius, o šeštas poskyris į dar smulkesnes septynias sritis. Tai rodo, kad buvo siekiama užtikrinti vieną iš sisteminimo principų

– užtikrinti naudojimosi patogumą, greitą ir kokybišką informacijos radimą apie konkretų teisės normų aktą.

Rinkinys pradėtas leisti 1998 metais. Jį sudarė 6 tomai, kurie vėliau papildant ir darant pakeitimus išsiplėtė pagal apimtį iki 9 tomų. Nežiūrint to, kad buvo didinamas rinkinio knygų skaičius dar buvo tariamasi su Aplinkos ministerijos specialistais kuriuos teisės aktus išimti iš rinkinio dėl to, kad jie buvo pripažinti negaliojančiais arba dėl to, kad jie tapo nebeaktualūs. Tuo metu kai rinkinį sudarė 8 tomai, jo sudėtyje buvo 844 teisės aktų tekstai. Leidykla atsižvelgdama į tai, kad Aplinkos ministerija vykdydama nuostatuose numatytas funkcijas, priims dar daugiau naujų teisės normų aktų reglamentuojančių aplinkos apsaugos ir statybos klausimus, kreipėsi į Aplinkos ministerijos specialistus, kurie atliko rinkinio „Aplinka“ turinio ekspertizę ir pasiūlė iš jo išbraukti 187 galiojančius, tačiau neturinčius daug reikšmės rinkinio-segtuvo naudotojams teisės aktus bendraisiais Aplinkos ministerijos vykdomų funkcijų nustatymo, aplinkai nepavojingo gaminio ženklo suteikimo kriterijų nustatymo, kai kuriais saugomų teritorijų režimo reglamentavimo, miškų ūkio, gyvūnų ir augalų apsaugos, medžioklės, teritorijų planavimo, statybos, būsto, žemės gelmių naudojimo klausimais.[115] Panašiai buvo pasielgta ir tuo metu, kai rinkinys išaugo iki 9 tomų.

Aplinkos ministerija nuo 2004 metų birželio mėnesio nebeužsako oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ ir nebeplatina jo pavaldžioms institucijos. Toks spendimas, tikėtina priimtas dėl to, kad išleisti rinkinį reikia nemažai finansinių išteklių. Elektroninė teisės normų aktų paieška jau kuris laikas veikia gana efektyviai. Visos institucijos įsigijo pakankamą kompiuterių skaičių, bei turi prieiga prie interneto. Tokiu būdu teisės normų aktų paieška gali būti vykdoma elektroninėmis priemonėmis. Bet pokalbių su aplinkos apsaugos specialistais metu pasigirsta nuomonės, kad rinkinys buvo geras ir patogus naudotis, todėl gaila, kad nebėra tokio greito teisės normų aktų paieškos būdo. Tokios nuomonės gali atsirasti ir dėl įpročio naudotis „popierinėmis“ priemonėmis, o ne elektroninėmis. Siekiant išsiaiškinti kokia patogesnė ir priimtinesnė teisės normų aktų paieškos sistema aplinkos apsaugos specialistams atliktas tyrimas apklausiant visus Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančius pareigūnus dirbančius regionų aplinkos apsaugos departamentuose. Tyrimo rezultatai pateikiami tolimesnėse darbo dalyse.

[115] Oficialus teisės aktų rinkinys „Aplinka“// LR Teisingumo ministerija, VĮ Teisinės informacijos centras. 1998, bendroji dalis.

6.3.OFICIALAUS TEISĖS NORMŲ AKTŲ RINKINIO "APLINKA" REIKALINGUMO TYRIMO PAGRINDIMAS

Aplinkos ministerija savo pavaldžioms institucijoms oficialaus teisės normų aktų rinkinio aplinką pakeitimus platino iki 2004 metų vidurio. Paskutiniai teisės normų aktų tekstai aktualizuoti iki 2004 m. birželio 15 d. Rinkinys papildytas 2004-04-13 – 2004-06-15 laikotarpiu įsigaliojusiais naujais teisės aktais.[116] Sprendimas nutraukti rinkinio platinimą priimtas įvertinant naujų informacinių technologijų galimybes.

Praėjo du metai nuo to laiko kai rinkinys nebeatnaujinamas, tačiau pastebėta, kad dalis aplinkos apsaugos sistemos darbuotojų rinkiniu vis dar naudojasi. Kokios to priežastys? Oficialus teisės normų aktų rinkinys „Aplinka" parengtas taikant inkorporacijos sisteminimo būdą, naudojant sisteminį teisės normų aktų išdėstymą atsižvelgiant į teisės normų aktų hierarchiją. Tai suteikia galimybę pareigūnams labai greitai surasti reikiamą teisės normų aktą. Tačiau kaip minėta ankstesniuose skyriuose teisės normų aktai keičiasi labai greitai, kasmet priimama vis daugiau teisės normų aktų. Todėl pareigūnai, kurie naudojasi neatnaujintu teisės normų aktų rinkiniu „Aplinka" gali priimti klaidingus sprendimus, neįvertinę teisės normų aktų pasikeitimų.

Kita priežastis dėl ko vis dar naudojamasi rinkiniu gali būti ta, kad rinkinys naudojamas kaip pagalbinė priemonė tolimesnei reikalingo teisės normų akto paieškai. Pirmiausia surandamas reikiamas teisės normų aktas, po to jo paieška vykdoma naudojant elektroninės paieškos būdus. Dalis aplinkos apsaugos sistemos darbuotojų naudojasi Teisinės informacijos centro teisės aktų paieškos sistema „LITLEX". Aplinkos ministerija turi 400 darbo vietų nurodytoje paieškos sistemoje.[117] Kita dalis naudojasi Lietuvos Respublikos Seimo teisės normų aktų paieškos sistema. Arba Lietuvos Respublikos vyriausybės teisės normų aktų paieškos sistema.

Todėl galima iškelti hipotezę, kad oficialus teisės normų aktų rinkinys „Aplinka" vis dar reikalingas vykdant aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės funkcijas. Siekiant patvirtinti ar paneigti šį teiginį nuspręsta atlikti empirinį tyrimą naudojant anketinį metodą. Išanalizavus anketų duomenis galima bus padaryti išvadą ar hipotezė pasitvirtino. Pasirinktas tyrimo metodas nereikalauja daug finansinių išteklių, paprastas atlikti. Anketos apimtis nėra didelė, todėl nesukels didelių laiko sąnaudų ir nepatogumų respondentams.

Išanalizavus anketų duomenis galima bus:

[116] Oficialus teisės aktų rinkinys „Aplinka"// LR Teisingumo ministerija, VĮ Teisinės informacijos centras. 1998, pakeitimų ir papildymų komplektas Nr. 208, 2004.
[117] Naujienos// http://litlex.am.lt; prisijungimo laikas: 2006-09-07.

1. pateikti Aplinkos ministerijos vadovybei pasiūlymus, kaip užtikrinti tinkamą teisės normų aktų paiešką ir jų naudojimą;

2. įvertinti ar teisingas sprendimas – nebeatnaujinti oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“.

6.4. ANKETOS SUDARYMO PRINCIPAI

Siekiant darbe užsibrėžto tikslo – teisės normų aktų sisteminimo efektyvumas Lietuvos Respublikos teisinėje duomenų bazėje – naudotas empirinis anketinis metodas, todėl detaliau aptarsime anketos sudarymo bendruosius principus ir kaip jais buvo naudotasi sudarant šio tyrimo anketą.

Anketa – tai klausimų lapas, skirtas surinkti reikiamas žinias. Anketa nėra bet koks klausimų sąrašas. Anketa vadinama tik tai, kas skirta daugumai žmonių, kurie apklausiami standartiniu būdu. Respondentas anketą turi užpildyti savarankiškai pagal pateiktus paaiškinimu.[118]

Anketos pagal jų tam tikrus požymius gali būti įvairios. Oficiali anketa, kai ją užpildęs asmuo nurodo savo vardą ir pavardę. Anoniminė, kai anketą pildęs asmuo nenurodo savo asmens duomenų. Pagal atsakymų formavimo pobūdį anketos gali būti uždaros ir atviros. Uždarose anketose nurodomas klausimas ir pateikiami keli atsakymai iš kurių reikia išsirinkti pildančiojo anketą asmens nuomonę atspindintį atsakymą. Uždari klausimai lengviau leidžia interpretuoti atsakymus. Siauri atsakymai leidžia juos lengviau klasifikuoti, sudaryti skales, lyginti gautus duomenis su kitais tyrimo metodais gautais rezultatais, geriau išsiaiškinti atsakymų turinį, jų intensyvumą.[119]

Anketos klausimų formulavimas ir dėliojimo logika turi atitikti tyrimo tikslus ir skirta gauti tik tą informaciją, kuri patikrina hipotezes. Klausimai formuluojami konkrečiai ir tiksliai, negali būti neaiškumų ir dviprasmybių. Naudinga nuosekliai parengti keletą anketos variantų ir galutinį projektą išbandyti su nedidele respondentų grupele.[120]

Sudarant uždarą anketą reikia laikytis tam tikrų reikalavimų. R.Tidikio vadovėlyje „Socialinių mokslų tyrimų metodologija“[121]nurodomi penki reikalavimai, kurių reikia laikytis sudarant uždarą anketą. Pats pirmasis ir svarbiausiais reikalavimas uždarai anketai – kiek įmanoma numatyti visus galimus atsakymus. Priešingu atveju klausimai neatliks savo funkcijos.

[118] Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 139.
[119] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 475.
[120] Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 139.
[121] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 1.

Siekiant išvengti respondentų dvejonės, kai jie nesuranda sau tinkamo atsakymo, paliekama tuščia eilutė nuomonei įrašyti. Tokia anketa vadinama pusiau uždara.

Antrasis reikalavimas – viename klausime neturi būti supintos dvi mintys, t.y. klausimas turi būti vienareikšmiškas. Atsakymų variantai turi būti išspausdinti viename lape, kad respondentui nereikėtų blaškytis ir visus atsakymus galėtų matyti viename lape. Jei klausimo atsakymuose numatomi teigiami ir neigiami atsakymai, juos reikia spausdinti paraleliai, o ne stulpeliu.

Paskutinysis reikalavimas – neteikti per daug atsakymų, nes respondentai gali pavargti ir tapti nedėmesingais.[122]

Uždarų anketų trūkumas – respondentui siūlomas atsakymas ir jis negali išreikšti savo apmastymų.

Atviroje anketoje atsakymų nėra arba tik orientaciniai atsakymai. Atsakymus rašo pats respondentas. Šiuo atveju skirtingai nei uždaros anketos atveju nuomonės būna įvairesnės, tačiau jas sunkiau apibendrinti. Atvira anketa gali būti naudojama preliminariai nuomonei išsiaiškinti ir taip pasirengti uždaros anketos suformulavimui.[123]

Atvira anketa naudojama, kai išmanymas apie tiriamą problemą yra ribotas ir tyrimas yra žvalgomosios paskirties.[124]

Anketos, kuriose pateikiami 3-5 pagrindiniai klausimai vadinamos zondinėmis arba ekspres apklausa. Tokios anketos naudojamos tiriant viešąją nuomonę, referendumuose.

Anketos paštu, kai išsiuntinėjus anketas kartu pridedamas apmokėtas vokas atsakymui išsiusti. Kad ir apmokėtos atsakymų siuntimo išlaidos, tačiau sudėtinga tyrėjui nustatyti kiek jų galės gauti.

Anketas dar galima klasifikuoti ir pagal klausimų turinį.[125]

Jau rašėme apie tai kokie reikalavimai taikomi rengiant uždarą anketą, tačiau tai neapėmė visų anketos sudarymo reikalavimų. Paminėsime dar kelis reikalavimus: klausimai ir atsakymai turi būti gerai visiems suprantami, klausimai neturi būti per daug abstraktūs ar per daug tiesmukiški, klausimai ir atsakymai neturi įžeisti respondento, atsakymai turi atspindėti realią tikrovę, neturi būti vienašalių klausymų, kurie sukeltų išankstinį nusistatymą, anketoje klausimų neturi būti per daug, neteikti klausimų, kurie skatintu respondentą „pataikauti“, anketa turi dominti respondentą.[126]

[122] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 476.
[123] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 476.
[124] Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 140.
[125] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 477.
[126] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 477.

Anketai keliamus reikalavimus aprašo ir K.Kardelis vadovėlyje „Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai“. Nurodoma, kad anketos pradžioje turi būti paaiškinimas kam ji reikalinga, pateikiama užpildymo instrukcija. Kuo mažiau tenka rašyti tuo respondentas tikresnis, kad bus išlaikytas anonimiškumas. Svarbi anketos apimtis. Jei ji ilga - tai atbaido respondentą ir jis atsakinėja paviršutiniškai. Reikia vengti sudėtingų, erzinančių klausimų, stumiančių į vieną atsakymą.[127]

Visus pateiktus teorinius reikalavimus buvo stengiamasi išlaikyti sudarant oficialaus teisės normų aktų rinkinio “Aplinka” naudojimo ir poreikio tyrimo anketą.

6.5. OFICIALAUS TEISĖS NORMŲ AKTŲ RINKINIO „APLINKA“ NAUDOJIMO IR POREIKIO APKLAUSOS ANKETOS SUDARYMO PRINCIPAI

Susipažinę su tyrimo metodais ir anketos sudarymo principais aptarsime konkrečios anketos (1 priedas), naudotos šio darbo tyrimui atlikti, sudarymo principus ir įvertinsime ar ji atitinka nustatytus teorinius reikalavimus.

Atliktas tyrimas ar naudojamas ir ar reikia atnaujinti oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ platinimą regionų aplinkos apsaugos pareigūnams vykdantiems aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę.

Tyrimas buvo atliekamas naudojant anketavimo metodą, todėl iškarto galime pasakyti, kad tai empirinis, o ne teorinis tyrimo metodas. Kiek sunkiau atsakyti į klausimą – kokybinis ar kiekybinis? Manome, kad naudojant anketinį tyrimo metodą jį tuo pačiu galima pirmiausia priskirti prie kiekybinio metodo, kadangi vertinama, kiek kokių atsakymų gauta į užduotą klausimą, o po to naudojamas kokybinis metodas siekiant padaryti išvadas apie respondentų nuomonę užduotais klausimais.

Nebuvo reikalaujama pasirašyti užpildytą anketą, todėl ji priskiriama prie anoniminių anketų. Toks apklausos būdas atliekant nurodytą tyrimą visiškai tenkina tyrimo tikslus. Anketinės apklausos būdu siekiama išsiaiškinti ne konkretaus rajono, regiono aplinkos apsaugos specialistų nuomonę dėl oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimo, o bendrą visos sistemos darbuotojų požiūrį.

Anketoje iš pateiktų 9 klausimų 7 uždari, o 2-juose klausimuose be iš anksto nurodytų atsakymų, dar palikta eilutė kitoms priežastims nurodyti, jei respondentas mano, kad pateikti atsakymai netinka jo nuomonei atspindėti. Todėl galime teigti, kad anketa atitinka pusiau uždaros anketos rūšį.

[127] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2005. P. 189.

Rekomenduojama, kad visi klausimo atsakymai būtų viename lape. Taip respondentas gali iš karto matyti visus atsakymus. Darbe naudotoje anketoje visi klausimai ir atsakymai sutalpinti į vieną puslapį. Respondentams nekilo jokių sunkumų iškarto peržvelgti visus klausimus ir pažymėti labiausiai jų nuomonę atitinkančius atsakymus.

Atsakymų į pateiktus klausimus skaičius svyravo tarp dviejų ir keturių. Manoma, kad toks atsakymų skaičius neturėtų varginti respondentų ir sumažinti jų dėmesingumą.

Anketoje tik du klausimai buvo su atvirais atsakymais, todėl mažai buvo galimybių respondentams pareikšti savo nuomonę užduotais klausimais. Į pateiktus atvirus klausimus ne visi respondentai atsakė, tačiau apklausos rezultatai nuo to nenukentėjo, kadangi pakako informacijos padaryti išvadas iš pateiktų atsakymų.

Kiti anketos sudarymo reikalavimai tyrėjo nuomone atitinka nustatytuosius. Klausimai nėra asmeninio pobūdžio, todėl mažai tikėtina, kad gali įžeisti respondentą. Teisės normų aktų rinkinys apėmė visą aplinkosaugos teisinę bazę, kuria kiekvieną dieną naudojasi aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdantys pareigūnai. Todėl tiek klausimai, tiek atsakymai atspindi tiriamos problemos turinį. Anketa sudaryta iš 9 klausimu. Manytume, kad atsakyti į tokios apimties anketą nesugaištama daug laiko, todėl respondento neturėtų varginti tokios apimties anketos užpildymas. Tyrėjas nėra nei oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ leidėjas, nei platintojas, todėl nesuinteresuotas, kad būtų gauti vienoki ar kitokie atsakymai, todėl galime daryti išvadą, kad anketos rengėjas negalėjo sąmoningai pateikti klausimus skatinančius vienokį ar kitokį atsakymą, tai yra skatinti respondentus „pataikauti“ atsakant į klausimus. Minėta, kad visi aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdantys pareigūnai kasdiena naudojasi teisės normų aktais, todėl visus respondentus klausimai apie teisės normų aktų rinkinį „Aplinka“ turėjo dominti.

Nagrinėjant atitikimą kitiems anketos sudarymo reikalavimams, tokiems kaip klausimų suprantamumas, tiesmukiškumas, vienašališkumas, tyrėjas gali būti subjektyvus, todėl atitikimas šiems reikalavimams nevertinamas.

K.Kardelis pateikia reikalavus klausimų vietai klausimyne. Išnagrinėjus vadovėlyje pateiktas rekomendacijas dėl klausimų vietos stengtasi juos dėstyti logine veiksmų seka, t.y. pirmiausia pradėti nuo to ar iš viso žinomas toks teisės normų aktų rinkinys „Aplinka“. Galėjo atsitikti taip, kad seni darbuotojai jo nebenaudoja, o nauji darbuotojai net nežino, kad toks rinkinys iš viso egzistavo. Toliau buvo siekiama išsiaiškinti ar rinkinys naudojamas, jei taip, tai kaip dažnai, jei ne, siūloma pereiti prie kitų klausimų.

Apklausos lapui keliami šie reikalavimai (jie nebuvo paminėti ankstesniame skyriuje) – būti anketinės išvaizdos, klausimų ir atsakymų variantai turi būti skirtingų šriftų, turi tikti

statistiniam apdorojimui.[128] Pažiūrėję į tyrime naudotą anketą matome, kad klausimai pateikti pasvirusiu šriftu, o atsakymai nepasvirusiuoju šriftu. Jei siūloma pereiti prie tolimesnio klausimo, praleidžiant dalį, šis siūlymas pažymėtas pasvirusiuoju paryškintu šriftu. Anketos klausimai sunumeruoti ir atitinka anketinę išvaizdą.

Palyginę teorijoje nurodytus reikalavimus anketos sudarymui galime teigti, kad tyrimui, kurio tikslas išsiaiškinti oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimą ir jo poreikį, sudaryta anketa atitinka nustatytus reikalavimus.

6.6. APKLAUSIAMŲJŲ IMTIES TŪRIO PARINKIMAS IR JO BŪDAI

Atliekant apklausą, ar kitais empiriniais tyrimo metodais siekiant išsiaiškinti tam tikrus klausimus reikia teisingai pasirinkti apklausiamųjų ratą, kad jie atspindėtų visos nagrinėjamos generalinės visumos nuomonę ir galima būtų padaryti statistiškai reikšmingas išvadas. Kaip teisingai pasirinkti respondentus plačiai aprašo K.Kardelis vadovėlyje „Mokslinių tyrimų metodai ir metodologija“[129]. Patarimų, kaip atrinkti respondentus galime rasti ir R.Tidikio vadovėlyje „Socialinių mokslų tyrimų metodologija“[130] bei V. Šlapkausko vadovėlyje „Teisės sociologijos pagrindai“[131].

Pagal respondentų skaičių anketinė apklausa skirstoma į vientisą ir atrankinę.

Visi šalies gyventojai arba ta dalis, kurią ketinama išnagrinėti, vadinama generaline visuma. Vientisa apklausa yra išsami. Ji apima visus respondentus priklausančius kuriai nors bendrijai ar grupei susijusiai su nagrinėjama problema, t.y. vientisoje apklausoje ir generalinė ir atrankinė visuma sutampa. Atrankinės apklausos pagrindas atrankinė visuma, kurią sudaro iš generalinės visumos atrinkti žmonės. Ekonominiu požiūriu naudingesnė atrankinė anketinė apklausa, nors ji mažiau patikimas metodas ir reikalauja ištobulintos metodikos ir technikos.[132]

Svarbiausia atrankos savybė atspindinti nagrinėjamos generalinės visumos bruožus vadinama reprezentatyvumu. Kuo labiau atrankinės visumos charakteristikos atitinka generalinės visumos charakteristikas, tuo reprezentatyvumas didesnis. Atrankinės ir generalinės visumos charakteristikų skirtumas vadinamas reprezentatyvumo paklaida. Paklaidos dydis parodo rezultatų objektyvumą. Kuo didesnė reprezentatyvumo paklaida, tuo mažesnis tyrimo objektyvumas.[133]

[128] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2005. P. 189
[129] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 1997. P. 1.
[130] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 1.
[131] Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 1.
[132] Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 143.
[133] Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 144.

Reprezentatyvumo rodiklio reikia tyrimams todėl, kad kartais neįmanoma ištirti visos visumos. Pavyzdžiui sudėtinga būtų apklausti visus Lietuvos Respublikos studentus dėl mokymo programų kokybės, ar kokio kitokio klausimo. Todėl naudojami statistiniai metodai reprezentatyvumo koeficientui nustatyti.[134]

Yra keletas būdų, kaip teisingai pasirinkti tiriamųjų grupę. K.Kardelis vadovėlyje „Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai“[135] išskiria tikimybinį ir netikimybinį tiriamųjų grupių parinkimą. Tikimybinis būdas, kai kiekvieno tiriamosios populiacijos elemento tikimybė pakliūti į imtį yra žinoma. Netikimybinis – kai tiriamųjų pasiskirstymas populiacinėje grupėje nėra žinomas.

Tikimybiniai tiriamųjų grupių parinkimo būdai skirstomi į paprastą atsitiktinį, sisteminį arba mechaninį, sluoksniuotą (tipinį), „puokštės“ arba serijinį.

Netikimybinių tiriamųjų grupių pavyzdžiai yra – atsitiktinis grupių pasirinkimo būdas, grupių pasirinkimas kvotų principu, tikslinis grupių formavimas, grupės formavimas „gniūžtės“ principu.[136]

Atrankinis metodas pagristas tikimybių teorija ir jis gali duoti reprezentatyvius statistinius duomenis. Metodo esmė – visų tiriamųjų vienoda galimybė patekti į tyrimą. Šis metodas labai svarbus anketiniam tyrimui, kadangi jame dalyvauja daug tiriamųjų. Atrankinio metodo būdu sumažinamas tiriamųjų skaičius, todėl lengviau atlikti patį tyrimą ir įgyvendinti tyrimui keliamus mokslinius reikalavimus. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad atranka reikalauja iš generalinės visumos atrinkti atstovauti tyrimui tomis pačiomis proporcijomis visoms generalinės visumos grupėms. Tai reiškia, kad tiriamieji, priklausomai nuo tyrimo tikslų, turi būti atrenkami pagal amžių, lytį, išsilavinimą ir t.t.[137] Tyrimui pasirinkta respondentų dalis vadinama imtimi.[138]

Respondentų imtis taip pat priklauso nuo klausimų sudėtingumo ir atsakymų skaičiaus. Kuo daugiau klausimų, tuo didesnė turi būti imtis. Tai reikalinga todėl, kad apdorojant gautus duomenis, sudarant lenteles, skales, kai kurių atsakymų gali būti nedaug ir daryti išvadas iš mažos respondentų grupės atsakymų būtų nekorektiška.[139]

Reprezentatyvumo reikalavimai priklauso nuo tyrimo tikslo, tiriamojo objekto ar tyrimo būdo. Pavyzdžiui atrankiniu būdu dalinant anketas respondentų skaičius gali būti nustatytas gana tikslus. Laikraštinės, anketos paštu galutinį atsakymų skaičių nustatyti sunkiau. Telefoninio interviu apklaustųjų skaičių galima nustatyti tik paskambinusiųjų skaičių. Tik po tyrimo galima nustatyti kiek į klausimus atsakė, kiek išsiustų anketų negrįžo.

[134] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 485.
[135] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2005. P. 1.
[136] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2005. P. 325 - 326.
[137] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 485.
[138] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2005. P. 311.
[139] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 485.

Jei siekiama kiekybinių rodyklių, labai svarbus atstovaujamų objektų skaičius, jei kokybinių – būtini visapusiškai išsamūs atsakymai. Pavyzdžiui atsakant į laikraštinę anketą respondentai ne tik atsako į pateiktus klausimus, bet ir parašo laiškus su konkrečiais gyvenimo pavyzdžiais apie nagrinėjamą problemą, kurie gali būti panaudoti gilesnei dalykinei kokybinei analizei, anksčiau atliktiems kiekybiniams rodikliams patikslinti ir paaiškinti. Tačiau dauguma sociologinių tyrimų yra probleminio pobūdžio ir remiasi tiksliais, kokybiniais rodikliais, o ne reprezentacinės atrankos rodikliais visumai atstovauti. Bet patikimi reprezentatyvūs kiekybiniai duomenys gali atskleisti tarpusavio priklausomybę, ryšį, taip pat svorį ir reikšmę generalinėje visumoje.[140]

Respondentų skaičiui pasirinkti atliekant Oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimo ir poreikio apklausą buvo svarstomos dvi galimybės – arba pasirinkti atrankos būdu ar apklausti visą generalinę visumą.

Pasirenkant respondentus atrankos būdu turėtų būti atrinkti asmenys pagal darbo stažą, amžių, lytį ir kitus kriterijus. Pakankamai komplikuota būtų surasti visų regionų aplinkos apsaugos departamentuose dirbančių aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių pareigūnų asmeninę informaciją ir atrankos būdu pasirinkti reprezentatyvią grupę, kad atsakymai atspindėtų visų valstybinę aplinkos apsaugos kontrolę vykdančių pareigūnų nuomonę.

Anketiniai apklausai atlikti buvo pasirinktas antrasis būdas, t.y. apklausti visus regionų aplinkos apsaugos departamentuose dirbančių aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančius pareigūnus (visa generalinė visuma). Lietuvos Respublikoje yra 8 regionų aplinkos apsaugos departamentai. Departamentų internetinėse svetainės kontaktinės informacijos dalyje suskaičiuota, kiek kiekviename departamente yra aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių pareigūnų. Nustatyta, kad jų yra 427. Tačiau tai nereiškia, kad nurodytas skaičius pastovus, nekintantis. Dalis pareigūnų išeina, kai kurie etatai neužimti, todėl apklausiamųjų skaičių galima vertinti tik kaip apytikrį. Galima daryti išvadą, kad apklausiamųjų skaičius nėra labai didelis. Buvo galimybė susitikti su departamentų vadovais ir paaiškinti apklausos tikslus ir paaiškinti kaip turi būti pildoma anketa. Be žodinės informacijos buvo galimybė ir paaiškinimus ir pačią anketą išsiusti elektroniniu paštu. Taip ir buvo padaryta. Nors buvo siekiama apklausti visus regionų aplinkos apsaugos departamentų pareigūnus vykdančius aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, tačiau pilnai įgyvendinti užsibrėžto tikslo nepavyko. Dalis anketų negrįžo. Beje tiek K.Kardelis vadovėlyje „Mokslinių tyrimų metodai ir metodologija“[141], tiek ir R.Tidikis vadovėlyje „Socialinių mokslų tyrimų metodologija“[142] nurodo, kad negali būti šimtaprocentinis anketų grįžimas. Dažniausiai respondentai noriai atsako į anonimines anketas, tačiau atsiranda ir

[140] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 486.
[141] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2005. P. 1.
[142] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 1.

tokių, kurie priešiškai nusiteikę bet kurios apklausos atžvilgiu, todėl labai svarbu iš anksto siekti kuo didesnio apklausos reprezentatyvumo, kad atsisakę dalyvauti apklausoje respondentai neiškreiptų apklausos objektyvumo.[143] Priklausomai nuo anketos platinimo būdo jų grįžta daugiau arba mažiau. Gaila, kad ne visi panoro dalyvauti darbo metu vykdytoje apklausoje, tačiau atsakiusiųjų į anketos klausimus procentas nemažas ir sudaro 67,9 %.

6.7. APKLAUSOS REZULTATŲ BENDRASIS VERTINIMAS

Apklausos metu surenkama statistinė medžiaga, kuri atskleidžia realybę, jos raidos tendencijas, reiškinių priklausomybę vieną nuo kitų, jų sąveiką. Gauta medžiaga leidžia pažvelgti į tikrovę objektyviau, paprieštarauti subjektyviai nuomonei, kategoriškiems kai kurių žmonių vertinimams. Tačiau negalima formaliai traktuoti kiekybinės medžiagos. Taip galima prieiti klaidingos išvados. Kiekybiniai duomenys turi būti derinama su kokybiniais ir gauti duomenys turi būti derinami su kitais tyrimo metodais gautais duomenimis. Kiekybiniai duomenys turi būti pagristi anketos objektyvumu, reprezentatyvumu.[144]

Sumuojant anketinius duomenis reikia rasti kiekybinius kitimus, kurie ir yra kokybinių kitimų rodikliai. Kiekybė ir kokybė siejasi ne tik kaip vieno reiškinio dvipusės, bet ir tiesioginiu savo ryšiu. Kiekybiniai kitimai veda prie pagrindinių šuoliškų kokybinių kitimų. Nežinant kiekybinių kitimų, neįmanoma suprasti, išnagrinėti objekto, numatyti ir prognozuoti jo tolesnės raidos.[145] K.Kardelis vadovėlyje „Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai“[146] nurodo, kad „kokybinė duomenų analizė – tai būdingi, tipiški surinktų duomenų požymiai, pagal kuriuos ir grupuojami duomenys“.

Išskiriami trys kokybinės analizės būdai – sisteminimas, klasifikavimas bei priežastiniai funkciniai ir struktūriniai ryšiai. Sisteminimas, tai kiekvienos grupės viduje duomenų grupavimas pagal požymius į esminius ir neesminius. Klasifikavimas, tai pagal esminius požymius ryšių atskleidimas tarp grupės reiškinių ir preliminarios išvados apie grupių santykius. Funkciniai ryšiai, tai ryšys tarp požymių laikomų nepriklausančiais ir keičiamų pagal tyrėjo norą ir požymių, objektyviai susijusių su nepriklausomais požymiais, kintančių keičiant pastaruosius. Struktūriniai ryšiai nurodo vienos sistemos elementų ryšį.[147]

Surinkti duomenys pirmiausia turi būti apdoroti matematinės statistikos metodais, o po to einama prie jų analizės, kuri patvirtina arba paneigia hipotezę.

[143] Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 145.
[144] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 486-487.
[145] Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 487.
[146] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2005. P. 1.
[147] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2005. P. 126.

Statistinio apdorojimo metodai gana įvairūs. Gali būti patys paprasčiausi aritmetinio vidurkio ar procentinio įvertinimo metodai. Tačiau gali būti ir sudėtingi, tokie kaip koreliacijos koeficiento, klasterinės arba faktorinės analizės. Norint apdoroti duomenis matematinės statistikos metodais pirmiausia turime žinoti, kokių mums reikia rezultatų ir tik tada galime pasirinkti kokią duomenų skaičiavimo programą naudoti.[148]

Darbe kiekybiniam surinktų duomenų įvertinimui naudotas procentinis duomenų įvertinimas, t.y. vertinta kiek respondentų teigiamai ar neigiamai atsakė į užduotus klausimus.

Kokybiniam apklausos rezultatų vertinimui naudotas sisteminimo ir klasifikavimo būdai.

6.8. APKLAUSOS KIEKYBINIŲ REZULTATŲ APŽVALGA IR JŲ VERTINIMAS

Oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimo ir poreikio apklausos anketa išplatinta 427 respondentams, pagal anksčiau minėtą principą, t.y. apimant visą generalinę visumą. Tačiau negalima teigti, kad anketą gavo visi 427 respondentai, kadangi ji buvo įteikta ne tiesiogiai, o per regionų aplinkos apsaugos departamentų vadovus ir elektroniniu paštu. Regionų aplinkos apsaugos departamentų interneto svetainėse galėjo būti pateikta netiksli informacija apie aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančius pareigūnus, todėl tikėtina, kad respondentų skaičius galėjo būti ir mažesnis.

Į pateiktos anketos klausimus atsakė 290 respondentų. Jei skaičiuotume nuo netiesiogiai išplatintų anketų skaičiaus, tai sudarytų 67,9 %. Galime daryti išvadą, kad atsakiusiųjų į anketos klausimus skaičius didelis, todėl gauta informacija patikima siekiant įvertinti teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimą ir poreikį.

Pirmasis anketos klausimas buvo – ar žinote, kad yra oficialus teisės normų aktų rinkinys „Aplinka“. Tokiu būdu buvo siekiama išsiaiškinti ar visi aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdantys pareigūnai galės atsakyti į toliau pateiktus klausimus. Atsakymai parodė, kad nedidelė dalis, bet vis tik yra pareigūnų, kurie nežino apie tokio rinkinio egzistavimą. Teigiamai į pateiktą klausimą atsakė 90,7 % respondentų (263 asmenys).

Iš praktinės patirties žinoma, kad regionų aplinkos apsaugos departamentų padaliniai turi tik po vieną rinkinio „Aplinka“ egzempliorių, todėl klausymas „Ar turite Rinkinį darbo vietoje“ galėjo būti suprastas nevienareikšmiškai. Dalis respondentų turėjo galvoje tiesioginį turėjimą „ant darbo stalo“, kiti gi – padalinyje. Tai rodo apklausos rezultatų analizė. 12 respondentų nurodė, kad rinkinio neturi, bet jį naudoja. Iš atsakiusiųjų anketą 59,3 % (172 respondentai) nurodė, kad Rinkinį turi. Kaip ir bet kurios apklausos metu pasitaiko nedėmesingų respondentų,

[148] Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus, 2005. P. 126.

todėl buvo patikrinta ar nėra logiškai nepaaiškinamų atsakymų. Rasta, kad vienoje anketoje yra loginis prieštaravimas – respondentas nežino, kad yra toks rinkinys, tačiau jį turi.

Ne visi turintys rinkinį „Aplinka“ jį naudoja. Iš turinčių rinkinį jį naudoja didelė dalis, t.y. 80,2 % (138 respondentai).

Gana įvairiai pasiskirstė naudojimo periodiškumas. Dažniausiai rinkinys naudojamas kartą per savaitę, tai sudaro 37,7 %, visų naudojančių rinkinį. Rečiau nei kartą per mėnesį naudoja 26,7 % respondentų, kiti naudoja rinkinį kelis kartus per dieną - 21,9 % (32 respondentai). Mažiausią grupę sudaro naudojantys rinkinį kartą per mėnesį – 13,7 % (20 respondentų).

Nurodydami rinkinio naudojimo tikslą 155 respondentai (tai sudaro 78,2 % naudojančių rinkinį) paaiškino, kad jį naudoja turėdami tikslą susirasti tinkamą teisės normų aktą ir tik nedidelė dalis, t.y. 42 respondentai (tai sudaro 28,6 %), naudoja rinkinį, tam, kad pagal susirastą teisės normų aktą tikslesnės, aktualios, redakcijos galėtų ieškoti elektroninėje paieškos sistemoje.

Kaip minėta didžioji dalis turinčių rinkinį jį naudoją, tačiau 19,8 % respondentų nors ir turi rinkinį, bet jo nenaudoja, todėl logišką sužinoti, kodėl. Didžioji dalis nenaudojančių rinkinio respondentų pažymėjo, kad patogiau naudotis kitomis teisės normų aktų paieškos sistemomis, jie sudaro 57,0 % nenaudojančių rinkinio. Nemaža dalis nenaudojančių rinkinio nurodo, kad netikslinga jį naudoti, kadangi jis nebeatnaujinamas ir negalima rasti tinkamo teisės normų akto. Nedidelė dalis respondentų mano, kad visus reikiamus darbui teisės normų aktus gauna iš departamento raštinės. Jie sudaro 12,4 % visų turinčių, bet nenaudojančių rinkinio respondentų. Tokie atsakymai kelia abejonių dėl tinkamai atliekamo darbo, kadangi kaip minėta teisės normų aktai keičiasi labai greitai ir ne visą laiką pakeitimai operatyviai patenka iš departamento raštinės iki tam tikro padalinio, be to ne visus pasikeitusių teisės normų aktus regionų aplinkos apsaugos departamentai gauna tiesiogiai iš teisės normų aktų leidėjo.

Daugiau nei pusė respondentų (58,3 %) pageidautų, kad rinkinio atnaujinimas būtų tęsiamas. Iš pageidaujančių, kad būtų atnaujinamas rinkinys 87,7 % mano, kad tai padėtų greičiau išspręsti iškilusius klausimus. Likusioji dalis nurodo, kitas priežastis.

Manantys, kad rinkinio atnaujinimas netikslingas, sudaro 41,7 %. Pagrindinę priežastį, kodėl nereikia rinkinio atnaujinti, respondentai nurodė kad yra kitų teisės normų aktų paieškos sistemų. Šią priežastį nurodė 81,4 % manančių, kad rinkinio atnaujinti nereikia. Tačiau buvo ir tokių, kurie galvoja, kad Aplinkos ministerijai tai būtų per brangu. Tokį atsakymą pateikė 6,2 % respondentų manančių, kad rinkinio atnaujinti nereikia.

Iš pateiktos kiekybinės anketinės apklausos rezultatų galime daryti išvadą, kad nemaža dalis respondentų linkę manyti, kad jų darbui teigiamų rezultatų turėtų, jei rinkinys būtų atnaujinamas. Tačiau nemažą dalį sudaro ir respondentai, kurie galvoja, kad šiame laikmetyje geriau naudotis šiuolaikinėmis technologijomis ir rinkinio atnaujinimas nėra būtinas.

Kitame poskyryje paanalizuosime, kodėl gautas vienoks ar kitoks atsakymų procentas. Ar tikrai kiekybinė atsakymų išraiška neiškreipia tikrojo vaizdo, objektyvios tiesos.

6.9. APKLAUSOS KOKYBINIAI REZULTATAI IR JŲ VERTINIMAS

Oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimo ir poreikio apklausos anketoje be uždarų klausimų buvo pateikti du klausimai su prašymu nurodyti konkrečias priežastis, kodėl mano vienaip ar kitaip. Tuo buvo siekiama gauti kuo daugiau informacijos apie požiūrį į rinkinio atnaujinimo galimybes.

Pirmiausia panagrinėsime kodėl respondentai siūlo atnaujinti rinkinio leidimą. Didžioji dalis respondentų, kurie mano, kad rinkinį reikia atnaujinti (87,7 %), kaip buvo minėta kiekybinės apklausos rezultatų apžvalgoje pasinaudojo pateiktu atsakymo variantu, kad taip greičiau galima išspręsti iškilusius klausimus. Kita dalis (12,3 %) nurodė kitas priežastis. Nors pateikusieji savo atsakymus juos formulavo įvairiai, tačiau iš atsakymų galime išskirti dvi pagrindines mintis:

1. Ne visais atvejai yra galimybė naudotis elektronine paieškos sistema;
2. Teisės normų aktai vienoje vietoje, labai gerai susisteminti ir patogu naudotis išvykus į objektus.

Detaliau panagrinėjus, kodėl ne visais atvejais galima naudotis elektroninės paieškos sistemomis, nustatyta, kad taip yra dėl nepakankamos techninės bazės. Ne visi padaliniai gali naudotis teisinės informacijos paieškos sistema LITLEX, dažnai sugenda kompiuteriai, kai kurie darbuotojai jų visai neturi. Be to dar iškyla ir mokėjimo naudotis elektroninėmis paieškos sistemomis problema. Vyresnio amžiaus žmonės labiau linkę naudotis tradiciniais „popieriniais“ rinkiniais.

Naudojantis susistemintu teisės normų aktų rinkiniu labai paprasta rasti ne tik tą teisės normų aktą apie kurį žinoma ir tik reikia pasitikslinti jo nuostatas, bet ir tuos teisės normų aktus apie kurių buvimą neturėta informacijos anksčiau. Deja elektroninėje paieškoje dažnai pasitaiko atvejų, kai nieko nežinodamas apie egzistuojantį teisės normų aktą jo nerandi.

Atsakymuose, kad patogu naudotis „popieriniu“ rinkiniu netiesiogiai buvo išreikšta mintis, kad esame pripratę prie tokio teisės normų aktų paieškos būdo. Galutinai tuo įsitikinta perskaičius vieną iš atsakymų „esame prie jo daugiau pripratę nei prie kitų paieškos formų“. Kiek nustebino, tačiau tai kaip tik ir paaiškina, kad esame pripratę prie „popierinių“ dokumentų, respondentai, kurie nežino, kad toks rinkinys yra, jo nenaudoja, tačiau jį siūlo atnaujinti. Tokių respondentų buvo 4.

Iš respondentų, kurie nurodė, kad rinkinį reikia atnaujinti, 31,9 % šiuo metu jo nenaudoja. Galima daryti išvadą, kad vis tik vien elektronine paieškos sistema pasikliauti pilnai negalima ir dar karta patvirtinamas įprotis naudotis įprastinių formų teisės normų aktais.

Įvertinus respondentų atsakymus galima daryti išvadą, kad palikti vien elektroninę teisės normų aktų paieškos sistemą kol kas nėra galimybės dėl nepilnai išvystytos techninės bazės. Be to labai didelę įtaką, ne tik teisės normų aktų paieškoje, bet ir kitose visuomenės gyvenimo srityse, turi įpročiai – taip esame pripratę ir keisti kažką iš esmės yra labai sunku.

Įvertinsime ir respondentų, kurie mano, kad oficialaus teisės normų akto rinkinio „Aplinka“ atnaujinti nereikia. Jie sudaro 41,7 % visų respondentų. Didžioji dalis (81,4 %), kaip ir klausime - ar reikia atnaujinti rinkinį, pasinaudojo pateiktu atsakymu, t.y. nurodė, kad yra kitų teisės normų aktų paieškos sistemų. Nedidelė dalis (12,4 %) identifikavo kitas priežastis, kurias galima apibūdinti taip:

1. Pakartojama tai, kas buvo nurodyta anketos pirmajame atsakyme, t.y. kad yra kitos, elektroninės, paieškos sistemos. Čia reikia atkreipti dėmesį į tai, kad siūlymui naudotis, kitomis paieškos sistemomis pritaria daugiausia tie respondentai, kurie neturi, nenaudoja rinkinio. Tik 23,3 % respondentų naudojančių rinkinį siūlo jo nebeatnaujinti. Manome, kad čia reikšmės turi įpročiai. Jei respondentai niekada nenaudojo rinkinio, negalėjo lyginti jo privalumų su kitomis paieškos sistemomis ir jų atsakymai iššaukti patirties naudojant kitas paieškos sistemas. Kitų teisės normų aktų paieškos sistemų privalumai ir trūkumai nebuvo lyginami su teisės normų aktų rinkinio “Aplinka” privalumais ir trūkumais.

2. Nenoras atnaujinti rinkinį siejamas su tuo, kad ne visi jį turi, pasenusi informacija. Čia reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad respondentai nevisiškai įsigilino į anketos esmę. Anketos esmė kaip tik ir buvo išsiaiškinti ar naudotųsi aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdantys pareigūnai rinkiniu jei jis būtų leidžiamas pakankamu tiražu, laiku pateikiami pakeitimai (kaip ir buvo iki sustabdant atnaujinimą). Todėl šiuos respondentus logiška būtų priskirti prie pageidaujančių turėti tinkamai leidžiamą teisės normų aktų rinkinį „Aplinka“.

Reikėtų paminėti, kad 6,2 % respondentų mano, kad oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ nereikia atnaujinti dėl to, kad Aplinkos ministerijai pirkti rinkinio pakeitimus per brangu. Sveikintinas požiūris į valstybės išlaidų taupymą, tačiau valstybės pareigūnas, vykdydamas jam pavestas funkcijas turi būti tikras, kad situaciją įvertino tinkamai, įvertino visus teisės normų aktus, reglamentuojančius nagrinėjamą dalyką ir kad tikrai neatsiras klaidų dėl netinkamų, pasenusių teisės normų aktų taikymo.

Įvertinus respondentų, manančių, kad teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ atnaujinti nereikia, atsakymus galime daryti išvadą, kad tai jaunesnio amžiaus respondentai, turintys darbo

vietoje tinkamą techninę įrangą leidžiančią naudotis elektronine teisės normų aktų paieškos sistema.

Matome, kad tarp respondentų manančių, kad rinkinį reikia atnaujinti ir respondentų manančių, kad jo atnaujinti nereikia vyksta konkurencija vertinant technines kitų teisės normų aktų paieškos sistemų galimybes. Nors pageidaujančių atnaujinti teisės normų aktų rinkinį „Aplinka“ procentas didesnis, tačiau jis nėra toks didelis, kad galėtume vienareikšmiškai teigti, jog nieko keisti nereikia, pakanka tik atnaujinti rinkinio leidimą.

Galime daryti išvadą, kad vykstant informacinės visuomenės plėtrai, stiprėjant techninei institucijų bazei, teisės normų aktų sisteminimas bus vykdomas elektroniniu būdu, kad net ir nežinant konkretaus teisės normų akto pavadinimo, net nežinant, kad toks teisės normų aktas egzistuoja, jį galima bus paprastai ir lengvai rasti.

Iki kol bus išspręstas tinkamas elektroninės teisės normų aktų sisteminimo galimybės su paprastu ir greitu teisės normų aktų suradimu eiliniam vartotojui manome tikslinga būtų teisės normų aktus sisteminti sisteminės chronologinės apskaitos būdu. Tai reiškia, kad parengiama tam tikra rodyklė, kurioje surašomi teisės normų aktų pavadinimai, priėmimo data, numeris, teisės normų aktą priėmusi institucija. Teisės normų aktai išdėstomi pagal reguliuojamą dalyką chronologine tvarka ir pagal teisės normų aktų juridinę galią. Teisės normų aktai turintys aukštesnę juridinę galią išdėstomi pirmiausia. Tokia rodyklė nuolat atnaujinama įrašant tik naujus teisės normų aktus. Pareigūnai turėdami rodyklę joje susiradę tinkamą teisės normų akto pavadinimą tolimesnę paiešką gali vykdyti elektroniniu būdu. Elektronines teisės normų aktų redakcijos galima rasti ir originalias ir aktualias ir tarpines. Tokiu būdu pareigūnas gali tinkamai pritaikyti teisės normą pagal nagrinėjamą laikotarpį. Naudojant tokį teisės normų aktų sisteminimo būdą išlieka netinkamos techninės bazės problema, t.y. naudojant tokį teisės normų aktų sisteminimo būdą galime nekreipti dėmesio į ne visai patogias elektronines teisės normų aktų paieškos sistemas, bet visos darbo vietos turi būti aprūpintos tinkama elektronine įranga ir turėti galimybę prisijungti prie teisinės informacijos paieškos sistemos LITLEX.

Apibendrinus oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ naudojimo ir poreikio apklausos anketas bei įvertinus įvairių autorių mintis apie teisės normų aktų sisteminimą ir jų rūšis galime daryti išvadą, kad ateityje turėtume pilnai pereiti prie elektroninio teisės normų aktų sisteminimo, tačiau šiuo metu dar yra kliūčių tai padaryti. Visų prima netinkamas, nepilnas darbo vietų aprūpinimas technine įranga. Todėl šiuo laikotarpiu reikėtų pasilikti prie įprastos „popierinės“ teisės normų aktų sisteminimo tvarkos ir būdų.

IŠVADOS

1. Teisės normų aktų gausoje sunku orientuotis, todėl galiojančius teisės normų aktus reikia sutvarkyti – susisteminti. Pagrindiniai teisės normų aktų sisteminimo tikslai yra – informacijos išsamumas, informacijos patikimumas ir greitas bei kokybiškas informacijos suradimas.

2. Lietuvoje naudojamos visos teisės normų aktų sisteminimo rūšys nurodytos įvairių autorių teisės teorijoje, tik vienos iš jų pasireiškia ryškiau kitos ne taip labai naudojamos. Lietuvos Respublikoje plačiausia naudojama tiek oficiali, tiek neoficiali teisės normų aktų sisteminimo rūšis – inkorporacija. Nemažas darbas atliktas kodifikuojant teisės normų aktus. Išleisti nauji LR Darbo kodeksas, Civilinis kodeksas, Civilinio proceso kodeksas, Baudžiamasis kodeksas, Baudžiamojo proceso kodeksas.

3. Lietuvos Respublikos teisės aktai pilnai užtikrina teisės normų aktų sisteminimą. Priimti visi reikiami normatyviniai dokumentai nustatantys teisės normų aktų sisteminimo procesą inkorporacijos būdu. Tai Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. vasario 19 d. nutarimas Nr. VIII-635 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo ir leidimo“, LR Seimo 2000 m. birželio 27 d. nutarimas Nr. VIII-1751 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado parengiamųjų darbų“, LR Vyriausybės 2002 m. kovo 5 d. nutarimas Nr. 313 „Dėl įgaliojimų Teisingumo ministerijai sudaryti Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo komisiją“, LR teisingumo ministro 2002 m. kovo 14 d. įsakymas Nr. 66 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo komisijos sudarymo“, LR Teisingumo ministro 2002 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 81 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado sudarymo taisyklių patvirtinimo“, tačiau realiai įstatymų sąvadas neegzistuoja. Įstatymų kaita didelė, todėl nenaudinga leisti teisės normų aktų rinkinį, kuris iš karto gali tapti tik kaip buvusios teisės šaltinis. Sąvado „Lietuvos įstatymai“ leidimas turi būti pradėtas tik nusistovėjus teisėkūros procesui.

4. Lietuvos Respublikoje vykdoma daugiausia neoficiali šakinė teisės normų aktų inkorporacija, kurią vykdo įvairios nevyriausybinės institucijos. Praktinė patirtis rodo, kad nemažą dalį neoficialios šakinės teisės normų aktų inkorporacijos vykdo UAB „Teisidas“, UAB „Pačiolis“.

5. Aplinkos apsaugos teisės normų aktų sisteminimas perėjo kelis etapus, kuris pradėtas nuo reikšminių žodžių naudojimo. Vėliau pereita prie oficialaus teisės normų aktų sisteminimo leidžiant rinkinį „Aplinka“. Nuo 2003 m. birželio paliktas tik elektroninis teisės normų aktų sisteminimas.

6. Anketinė aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių pareigūnų apklausa parodė, kad didelę reikšmę visuomeniniame gyvenime turi įpročiai. 58,3 % respondentų

pageidauja, kad būtų atnaujintas oficialaus teisės normų aktų rinkinio „Aplinka“ leidimas ir nurodo, kad viena iš priežasčių – prie tokio teisės normų aktų sisteminimo pripratę.

7. Atliktas tyrimas parodė, kad pereiti vien prie elektroninio teisės normų aktų sisteminimo kol kas nėra tikslinga, kadangi ne visose darbo vietose tinkama techninė bazė. Neužtikrinama, kad visi darbuotojai galėtų naudotis patikimomis informacinėmis technologijomis.

8. Aplinkos ministerijos sistemoje galėtų būti vietoje inkorporacijos vykdoma apskaita ir leidžiama aplinkos apsaugos reikalavimus reglamentuojančių teisės normų aktų rodyklė, periodiškai atnaujinama. Nebūtina leisti visų teisės normų aktų rinkinį parengtą inkorporacijos būdu, kadangi plečiantis informacinėms technologijoms patį teisės aktą pagal turimą rodyklę (sąrašą) paprasta rasti elektroninėje formoje.

9. Nors teisės normų aktų sisteminimo teisinė bazė pakankama, tačiau ateityje turėtų būti suteiktas prioritetas elektriniam dokumentų sisteminimui. Galėtų išlikti rodyklės, sąrašai “popieriniame” formate, tačiau teisės normų aktų originalių, aktualių redakcijų tekstai turėtų būti randami elektroniniu būdu, kadangi, kaip ir minėta aprašomojoje dalyje teisės normų aktai keičiasi labai sparčiai ir dėl jų kaitos rinkinių leidimas taikant inkorporacijos sisteminimo metodą tampa gana sudėtingas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai, kiti norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas// Valstybės žinios. 1993, Nr. 12-296.
2. Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. birželio 27 d. nutarimas Nr. VIII-1751 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado parengiamųjų darbų“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 54-1516.
3. Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. vasario 19 d. nutarimas Nr. VIII-635 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo ir leidimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 19-450.
4. Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. birželio 9 d. nutarimo Nr. P-2523 (SP) „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado parengiamųjų darbų“ projektas (neskelbtas).
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 5 d. nutarimas Nr. 313 „Dėl įgaliojimų Teisingumo ministerijai sudaryti Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo komisiją“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 26-923.
6. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministro 1996 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. 135 “Dėl įsakymų ir kitų teisės aktų bei informacijos kaupimo, sisteminimo ir apsikeitimo laikinosios tvarkos” (neskelbtas).
7. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. 306 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 m. sausio 11 d. įsakymo Nr. 8 ir 2000 m. birželio 2 d. įsakymo Nr. 226 pripažinimo netekusiais galios“ (neskelbtas).
8. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. kovo 14 d. įsakymas Nr. 66 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado rengimo komisijos sudarymo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 38-1416.
9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 81 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų sąvado sudarymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 38-1417.
10. Lietuvos archyvų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2006 m. sausio 11 d. įsakymas Nr. V-12 „Dėl elektroninių dokumentų valdymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-268.
11. Oficialus teisės aktų rinkinys „Aplinka“//LR Teisingumo ministerija, VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 m.

Kiti literatūros šaltiniai:

12. V. Andriulis. Lietuvos Respublikos įstatymų konsolidavimo problema. Projektai, jų ištakos ir realizavimo perspektyvos//Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 20-31.

13. V. Andriulis. Teisėkūra: Realijos, problemos ir perspektyvos//Teisės problemos. 2002, Nr. 3, P. 5-15.

14. G. Balčiūnas. Teisės sistemos reformos eiga ir pagrindinės problemos//Teisės problemos. 2000, Nr. 2, P. 23-29.

15. R. Birštonas. Duomenų bazės sąvoka ES ir Lietuvos Respublikos teisėje//Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81), P. 13-20.

16. A. Čaplinskas. Informacinė visuomenė, dirbtinis intelektas ir teisė//Jurisprudencija. 1999, Nr. 14 (6), P. 73-85.

17. A. Dziegoraitis. Aktualūs Lietuvos įstatymų sąvado kūrimo klausimai//Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4, P. 45-50.

18. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Liucilijus, 2005. P 400.

19. Konferencijos „Teisinės sistemos reforma: teisėkūros problemos“ rekomendacijos //Teisės problemos. 2000, Nr. 2, P. 7-12.

20. Kruopas J., Lyberis A., Lukšys D.ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mintis, 1972. P. 974.

21. J. Novagrockienė. Gyventojų požiūris į Lietuvos teisinę sistemą//Jurisprudencija. 2000, Nr. 15 (7), P. 89-95.

22. I. Peciukonienė, J. Žilinskas. Lietuvos teisės derinimas rengiantis narystei Europos Sąjungoje bei į ją įstojus// Jurisprudencija. 2003, Nr. 44 (36), P. 51-58.

23. R. Šimašius. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas// Jurisprudencija. 2004, Nr. 54 (46), P. 62-73.

24. Šlapkauskas V. Teisės sociologija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 628.

25. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 628.

26. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 376.

27. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 525.

28. A. Vaišvila. Teisinė valstybė ir jos perspektyvos//Jurisprudencija. 2000, Nr. 15 (7), P. 18-32.

29. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 256.

30. I. Vėgėlė. Europos sąjungos įmonių teisės unifikavimas ir įmonėms taikytinos teisės problema//Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13), P. 146-152.

31. R. Vilpišauskas. Teisės integravimas į Europos integracijos tyrimus Lietuvoje: Teisinio reguliavimo problematika stojant į ES// Teisės problemos. 2003, Nr. 4, P. 41-59.

32. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права. Москва: Юрист, 1997. Л. 672.

33. Сырых В.М. Теория государства и права. Москва: Юридический дом “Юстицинформ”. 2002. Л. 592.

34. Вишневский А.Ф., Горбаток Н.А., Кучинский В.А. Общая теория государства и права. Москва: Издательство деловой и учебной литературы. 2004. Л. 640.

Interneto svetainės:

35. http://www.am.lt, teisinė informacija; prisijungimo laikas: 2006-09-23.

36. http://litlex.am.lt, konkrečių teisės aktų paieška, kurie naudoti darbe; prisijungimo laikas: 2006-08-24.

37. http://www.lrs.lt , teisės aktai, teisės aktų paieška, paskelbtų įstatymų apskaitai nuo 1991 iki2005 metų; prisijungimo laikas: 2006-08-24.

TEISĖS NORMŲ AKTŲ SISTEMINIMAS IR JO RŪŠYS

SANTRAUKA

Pagrindiniai žodžiai: teisės normų aktai, rinkinys „Aplinka“, inkorporacija, sisteminimas, tyrimo metodai.

Teisės normų aktų sisteminimas ir jų rūšys labai aktuali tema, kai vis labiau įsigali naujos informacinės technologijos. Darbe siekiama pateikti Lietuvos teisės normų aktų sisteminimo analizę ir efektyvumą Lietuvos Respublikoje. Didesnis dėmesys darbe skiriamas praktiniam aplinkos apsaugos teisės normų aktų sisteminimui.

Darbas sudarytas iš šešių dalių. Dvi dalys suskirstyti į poskyrius. Pirmosiose keturiose darbo dalyse apibendrinti teoriniai teisės normų aktų sisteminimo pagrindai, rūšys. Apibendrintos ne tik Lietuvos, bet ir užsienio teisės teorijos specialistų žinios teisės normų aktų sisteminimo srityje. Išskirti trys teisės normų aktų sisteminimo būdai, kurių neginčija nei vienas teisės teorijos vadovėlis – inkorporacija, konsolidacija, kodifikacija. Išnagrinėtas ketvirtasis teisės normų aktų sisteminimo būdas – apskaita. Šį sisteminimo būdą skirtingi autoriai vertina nevienareikšmiškai. Be to išnagrinėta Lietuvos Respublikos teisinė bazė reglamentuojanti teisės normų aktų sisteminimą. Lietuvoje labiausiai reglamentuotas teisės normų aktų sisteminimas inkorporacijos būdu. Pasireiškia tiek oficialioji, tiek neoficialioji inkorporacija. Teoriniai darbo daliai naudotas teorinis lyginamasis ir apibendrinimo metodas. Antroji darbo dalis, kurią sudaro du skyriai, praktinė. Aptartas dar mažai nagrinėjamas teisės teorijos literatūroje teisės normų aktų sisteminimas elektroniniu būdu. Išsiaiškintas aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių pareigūnų požiūris į oficialų teisės normų aktų rinkinį „Aplinka“. Atlikta regionų aplinkos apsaugos departamentų aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių pareigūnų apklausa. Įvertintas pareigūnų požiūris dėl rinkinio naudojimo ir poreikio. Praktinėje dalyje naudotas empirinis anketinis tyrimo metodas.

Darbo pabaigoje padarytos išvados apie teisės normų aktų sisteminimo svarbą ir efektyvumą Lietuvoje. Teorinė teisės normų aktų sisteminimo būdų analizė leidžia daryti išvadą, kad sisteminimo pagrindiniai tikslai yra informacijos išsamumas, informacijos patikimumas, greitas bei kokybiškas informacijos suradimas. Padaryta išvada, kad teisės normų aktų sisteminime didelę įtaką kaip ir visur turi įpročiai. Tyrimo rezultatai parodė, kad pereiti vien prie elektroninio teisės normų aktų sisteminimo dar per anksti. Tačiau ateityje turėtų būti suteiktas prioritetas elektroniniam teisės normų aktų sisteminimui.

SYSTEMATIZATION OF NORMATIVE LEGAL ACTS AND ITS TYPES

SUMARRY

Main words: normative legal acts, the set “Environment”, incorporation, systematization, methods of the research.

Systematization of normative legal acts is an important topic because of the rapid growth of new technology. The main goal of this thesis is to describe and identify the effectiveness of the systematization of normative legal acts in Lithuania. More attention is paid to the practice of systematization of environmental protection normative acts.

The thesis has six chapters. Two chapters are divided into sections. The first four chapters summarize theoretic types and the fundamentals of systematization of normative legal acts. Also the chapters generalize the theoretical types of systematization of the normative legal acts not only according to the knowledge of Lithuanian experts, but also to experts of foreign law theory. The thesis addresses three types of systematization of normative acts which are described in all textbooks of law theory – incorporation, consolidation, codification. In addition to these three types there is also a forth controversial type of systematization of normative legal acts – accounting. There is an ambiguous assessment of this systematization type according to different authors. It was also necessary to research the legal base of the Republic of Lithuania. There exist regulations for systematization of normative legal acts through incorporation. We can find that there are official and non-official incorporations in Lithuania. The comparison and summation method was used in the theoretical part of the thesis. The second part of the work, which contains two chapters, is practical. This thesis also looks at a type of systematization of normative legal acts not widely discussed in legal theory literature that is, the electronic type. Answers were also found in the opinion of officers implementing environmental protection control about the official set of normative legal acts called “Environment”. An interview was conducted with regional environmental protection department officers who are involved in environmental protection control. The questionnaire evaluated the opinion of the officers regarding the usage and requirement of the set. In the practical part of the work empirical questionnaire research method was used.

In conclusion, this thesis emphasizes the importance and effectiveness of the systematization of the normative legal acts in Lithuania. The analysis of the theoretical types of systematization of normative legal acts concludes that the main goals of systematization are comprehensiveness of information, reliability of information, and finally, fast and qualitative

navigation. The results prove that while it is important to recognize old habits, it is also important to include the electronic type in the systematization of normative legal acts. However, it may be too early for Lithuania to use the electronic type exclusively. Eventually priority will be given to the electronic systematization of normative legal acts in the future.

PRIEDAI

1 priedas

Oficialaus teisės normų aktų rinkinio "Aplinka" naudojimo ir poreikio apklausos

ANKETA

1. *Ar žinote, kad yra oficialus teisės normų aktų rinkinys "Aplinka" (toliau – "Rinkinys"):*
   taip;
   ne.

2. *Ar turite Rinkinį darbo vietoje:*
   taip;
   ne.

3. Ar naudojate:
   taip;
   ne.

Jei rinkinio nenaudojate, pereikite prie 6 klausimo.

4. *Jei naudojate, nurodykite kaip dažnai:*
   kelis kartus per dieną;
   kartą per savaitę;
   kartą per mėnesį;
   rečiau.

5. *Kokiam tikslui naudojate rinkinį:*
   susirasti tinkamą teisės normos aktą.
   pagal susirasta teises normos aktą Rinkinyje susirasti aktualią elektroninę akto redakciją.

6. *Jei nenaudojate – kodėl:*
   Rinkinys nebeatnaujinamas ir negalima rasti tinkamos teisės normos;
   patogiau naudoti kitas teisės normų paieškos sistemas;
   Reikiamus dokumentus gaunu iš departamento raštinės.

7. *Ar reikalinga atnaujinti Rinkinį:*
   taip;
   ne.

Jei atsakėte "ne" – pereikite prie 9 klausimo.

8. *Kodėl manote, kad Rinkinį reikia atnaujinti:*
   greičiau galima būtų spręsti iškilusius klausimus;
   kitos priežastys (parašykite kokios)……..

9. *Kodėl manote, kad nereikėtų atnaujinti Rinkinio:*
   yra kitų teisės normų aktų paieškos sistemų;
   Aplinkos ministerijai per brangu pirkti Rinkinio pakeitimus;
   Kitos priežastys (parašykite kokios)…….

2 priedas



3 priedas

LIETUVOS RESPUBLIKOS ĮSTATYMŲ SĄVADO „LIETUVOS ĮSTATYMAI“ SCHEMA

I KNYGA

VALSTYBĖS SANDARA

Konstitucija ir konstituciniai įstatymai
Įstatymų galiojimas
Teritorija. Valstybės siena. Administracinis padalijimas
Pilietybė
Kalba
Tautos simboliai (Vėliava. Herbas. Himnas. Sostinė)

II KNYGA

ŽMOGUS, VISUOMENĖ, VALSTYBĖ

Informacijos laisvė
Migracija
Referendumas
Rinkimai, peticijos
Bendrijos, partijos, susirinkimai
Švietimas ir mokslas
Kultūra
Sportas

III KNYGA

TAUTOS ŪKIS

Nuosavybė
Ūkio subjektai
Gamyba ir rinka
Konkurencija

IV KNYGA

DARBAS, SOCIALINĖ APSAUGA IR SVEIKATA

Darbas ir darbo apsauga
Socialinė apsauga
Sveikata ir medicina

V KNYGA

APLINKOS APSAUGA

Aplinkos apsauga
Urbanistika

VI KNYGA

SEIMAS, PREZIDENTAS, VYRIAUSYBĖ

Seimas
Respublikos Prezidentas
Vyriausybė

VII KNYGA

TEISINGUMAS IR TEISĖTVARKA

Konstitucinis Teismas
Teismai

Civilinė teisė ir teisena
Administracinė teisė ir teisena
Baudžiamoji teisė ir teisena
Bausmių vykdymas
Teisėtvarka

VIII KNYGA

VIETOS SAVIVALDA IR VALDYMAS

IX KNYGA

VALSTYBĖS BIUDŽETAS. FINANSAI

Biudžetas
Mokesčiai
Valstybės kontrolė
Bankai

X KNYGA

UŽSIENIO POLITIKA IR VALSTYBĖS GYNIMAS

Užsienio politika
Valstybės gynimas

XI KNYGA

RODYKLĖ

4 priedas

LIETUVOS RESPUBLIKOS

APLINKOS APSAUGOS MINISTERIJA

ĮSAKYMAS

1996 09 27 Nr. *135*
Vilnius

Dėl įsakymų ir kitų teisės aktų bei informacijos kaupimo, sisteminimo ir apsikeitimo laikinos tvarkos

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerijos nuostatų 12.5. punktu ir siekiant reglamentuoti klausimus, susijusius su kompiuterinio tinklo naudojimu

Į S A K A U :

1. Patvirtinti "Įsakymų, kitų teisės aktų bei informacijos kaupimo, sisteminimo ir apsikeitimo laikiną tvarką" (pridedama).
2. JTC gen. direktoriui A. Daubarui patvirtinti darbo kompiuteriniame tinkle detalių instrukcijų komplektą, aprašantį visą Aplinkos apsaugos ministerijos tinklo informacinę sistemą.
3. Pradėti nuo 1996 m. spalio mėn. 1 dienos bandomąją kompiuterinio tinklo eksploataciją.
4. Iki 1997 m. sausio mėn. 5 d. išanalizuoti patyrimą, sukauptą bandomosios eksploatacijos metu, ir pateikti tvirtinti pastovią tvarką, ją patobulinus pagal bandomosios eksploatacijos rezultatus.

1. Įsakymo vykdymo kontrolę pavesti ministerijos sekretoriui A. Kundrotui.

Ministras B.Bradauskas

Patvirtinta
Aplinkos apsaugos ministerijos
1996 m. *09 27* d.
įsakymu Nr. 135

Įsakymų, kitų teisės aktų bei informacijos kaupimo, sisteminimo ir apsikeitimo laikina tvarka

1. Ši tvarka reglamentuoja Aplinkos apsaugos ministro įsakymų, įsakymais patvirtintų teisės aktų ir Kolegijos nutarimų (toliau - teisės aktų) ir kitų dokumentų kaupimo, sisteminimo bei apsikeitimo šia informacija
tvarką-

2. Įgyvendinant šią tvarką būtina vadovautis:

2.1 Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo tvarkos įstatymu (1995 05 02 Nr. I -872; 1996 07 02 Nr. 1-1421);

2.2 Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų registro įstatymu (1995 05 02 Nr. 1- 873);

2.3 Lietuvos Respublikos archyvų įstatymu (1995 12 05 Nr. I - 1115);

2.4 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerijos nuostatais (1994 09 09 Lietuvos Respublikos
Vyriausybės nutarimas Nr. 842);

2.5 Lietuvos Respublikos AAM darbo reglamentu (AAM 1994 12 14 įsakymas Nr. 67);

2.6 Raštvedybos standartu LST 6. 1 - 92 (LR Archyvų generalinės direkcijos 1993 01 19 įsakymas Nr.

2.7 Raštvedybos taisyklėmis (LR Archyvų generalinės direkcijos 1994 01 14 įsakymas Nr. 7);

2.8 Įstatymais ir kitais teisės aktais.

3. Kiekvienas ministerijos struktūrinis padalinys, tvarkydamas dokumentus, privalo:

3.1 formuoti nomenklatūrines bylas. Ministerijos struktūrinio padalinio vadovas sudarytą ir pasirašytą nomenklatūrinių bylų sąrašą kasmet iki vasario 1 dienos pateikia Raštinei ir Archyvo vedėjai .

3.2 organizuoti apsikeitimą turima informacija naudojantis AAM informacijos sistema kompiuteriniame tinkle (1 priedas).

4. Ministerijos struktūrinių padalinių vadovai atsakingi, kad teisės aktų projektai būtų paruošti pagal ■aštvedybos reikalavimus. Ruošiant teisės aktų projektus, įsakymo paskutiniame punkte nurodomi reikšminiai žodžiai pagal pridedamą reikšminių žodžių sąrašą (2 priedas).

5. Ministro įsakymų pirmieji egzemplioriai su vizomis ir ministro parašu, taip pat įsakymais patvirtinti teisės aktai, Kolegijos nutarimai perduodami ministerijos raštinei registruoti ir saugoti. Raštinei perduodamos ir šių dokumentų kopijos magnetinėse laikmenose (3.5 " (colio), 1.44 Mb disketėse) arba kompiuteriniu tinklu teisės aktų bazės formavimui. Už perduodamos kopijos atitikimą originalui atsako atitinkamo padalinio vadovas.

6.Pateikiamas dokumentų kopijos tekstas turi atitikti tokius reikalavimus:

6.1. paruoštas Microsof Word for Windows 2.0, 6.0 arba 7.0 versija,

6.2. surinktas "Times LT" šriftu 11 pt,

6.3. formatuotas A4 formato lape; paraštės - nuo viršaus 20 mm, apačios 20 mm, iš kairės 20 mm ir iš dešinės 7 mm.

7. Raštinė, užregistravus pateiktus teisės aktus, perduoda šiuos dokumentus magnetinėje laikmenoje kompiuteriniu tinklu pašto adresu info@nt.gamta.lt JTC Informacinių technologijų centrui duomenų bazės formavimui.

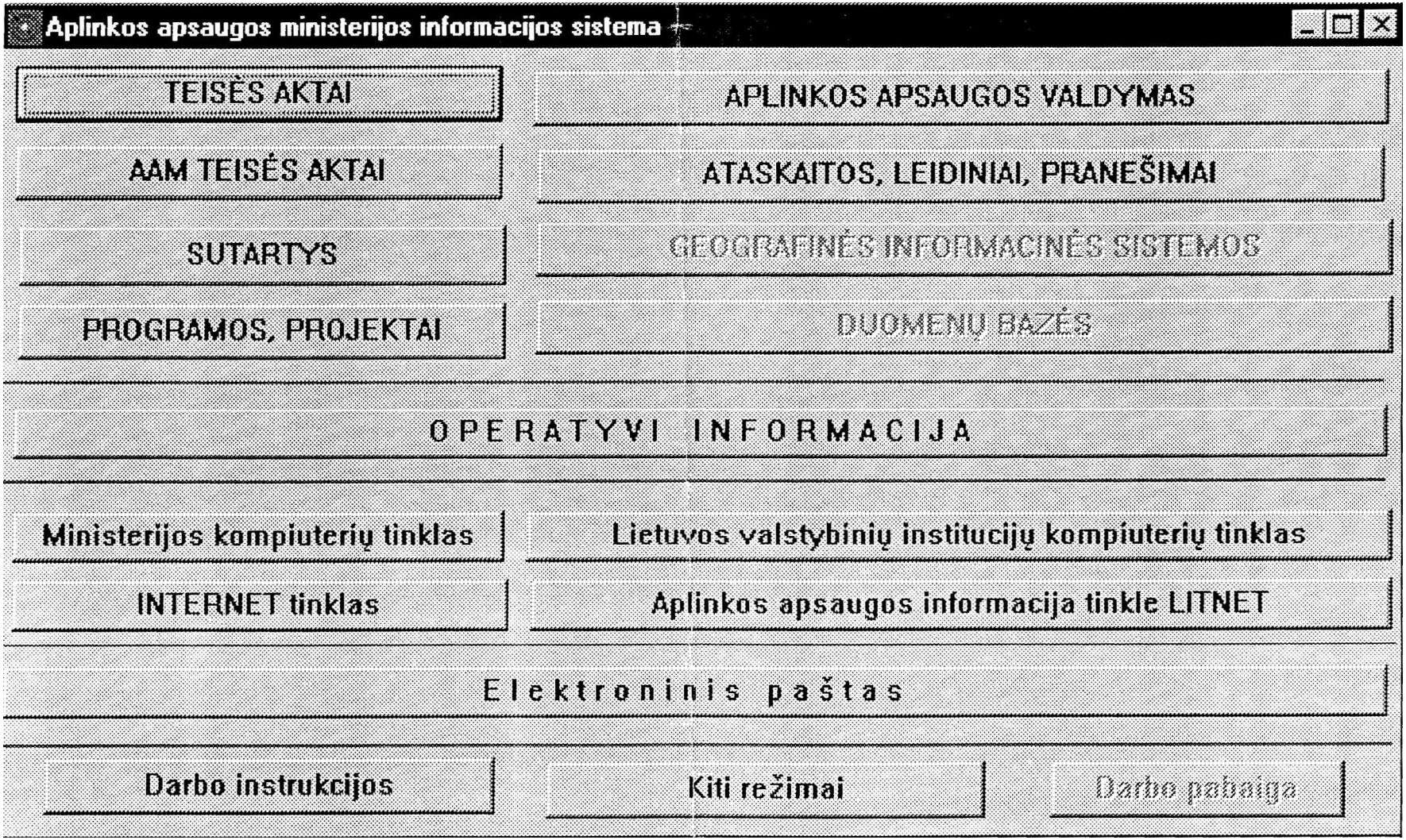
8. Raštinė su Juridiniu skyriumi kasmet iki vasario 1 d. parengia dalykinę Ministerijos įsakymais patvirtintų galiojančių teisės aktų rodyklę, pagal pridedamą reikšminių žodžių sąrašą.

9. Kiti Ministerijos padalinių paruošti dokumentai pagal 3 priede nurodytų dokumentų tipų sąrašą turi būti perduoti JTC Mokslo ir aplinkos tyrimų koordinavimo skyriui kartu su dokumento kopija magnetinėse laikmenose arba per kompiuterinį tinklą pašto adresu info@nt.gamta.lt.

10. Aplinkos apsaugos ministerijos informacijos sistema yra talpinama tinklo serveryje. Ja gali naudotis visi ministerijos padaliniai, kurie turi tinkliniame režime dirbančius kompiuterius. Esant reikalui, Ministerijos vadovybė gali riboti prieigą prie atskirų informacijos rūšių.

11. Kiekviename prijungtame prie tinklo personaliniame kompiuteryje vartotojas sukuria laisvai prieinamą visiems tinklo vartotojams katalogą INFO ir subkatalogą DOC_PROJ, kuriame laiko savo ruošiamų dokumentų projektus. Kitus subkatalogus vartotojas sukuria savo nuožiūra.

Priedas 1


Aplinkos apsaugos ministerijos informacijos sistema
TEISĖS AKTAI
APLINKOS APSAUGOS VALDYMAS
AAM TEISĖS AKTAI
ATASKAITOS, LEIDINIAI, PRANEŠIMAI
SUTARTYS
GEOGRAFINĖS INFORMACINĖS SISTEMOS
PROGRAMOS, PROJEKTAI
DUOMENŲ BAZĖS
OPERATYVI INFORMACIJA
Ministerijos kompiuterių tinklas
Lietuvos valstybinių institucijų kompiuterių tinklas
INTERNET tinklas
Aplinkos apsaugos informacija tinkle LITNET
Elektroninis paštas
Darbo instrukcijos
Kiti režimai
Darbo pabaiga